Toomas Kümmel

Ain Seppiku süümeskandaal

Eesti Päevaleht

Kujundus: Timo Viksi
Keeletoimetus: Eve Tammaru
Fotod: Rauno Volmar, Marko Mumm,
Priit Simson, ETA Fotoarhiiv

ISBN 9949-10-114-x
Trükk: Ühiselu

EESSÕNA ASEMEL - SEPPIK AJAKIRJANIKU ISIKLIKU KÄTTEMAKSU KÜÜSIS

Pärast tagasiastumist siseministri kohalt andis Ain Seppik intervjuu SL Õhtulehele (04.02.2003). Kogu süümeskandaali nägi juba endine siseminister vaid oma isiku vastu suunatud vandenõu ja poliitilise provokatsioonina. Ta nägi ka selget põhjust, miks mina, ajakirjanik Toomas Kümmel tema minevikus Eesti NSV Ülemkohtu kohtunikuna tehtud kohtuotsuse ajakirjanduses esile tõin: "Mis puudutab neid noormehi, siis minu arvates see ajakirjanik on nende hea tuttav ja noorpõlvesõber, ehk kunagi ka samas seltskonnas olnud. See ajakirjanik ajas isiklikku asja ega suutnud emotsioonidest üle olla, teda võib selles mõttes mõista. Iseasi, kas toimetaja peaks sellist käsitlust kannatama. Ajakirjanik, nagu kohtunik ja prokurör, kes iganes, peaks end taandama isiklike asjade ajamisest."

1985. aasta sügisel luges Eesti NSV Ülemkohtu kohtunik Ain Seppik ette enda koostatud süüdistuse, mille alusel kaks alaealist noormeest said kolmeaastase vanglakaristuse, ainuke napilt täisealiseks saanud nooruk sellest grupist kaks aastat vanglat, üks alaealine nooruk kaks aastat tingimisi ja üks alaealine poiss aastase tingimisi karistuse. Keegi neist asja ülemkohtusse edasi ei kaevanud. Mina olin 1984. aasta suvel lõpetanud Tartu Riikliku Ülikooli geograafia erialal ning töötasin sel ajal Teaduste Akadeemia Majandusinstituudis nooremteadurina. Balti jaama juures varitsenud kommunistide mässukatse mälestusmärgi süütamisest polnud mul siis aimugi ning loomulikult ei tundnud ma neist poistest kedagi. Ka vanusevahe on mul nendega 6–9 aastat. Pärast seda, kui ma nüüd nende veel elus olevate poistega, Peeter Bötkeri ja Toomas Ildiga Seppiku süümeskandaali ajal esimest korda silmast silma kohtusin, võin öelda, et saime tõesti sõpradeks. Tõe huvides olgu öeldud, et korra varem oli Peeter saatnud ajalehe toimetusse, kus ma töötasin, kirja, mida ka ühes artiklis kasutasin. See oli 1995. aastal, kui kirjutasin Kalle Klandorfist kui võimalikust Edgar Savisaare kandidaadist Kaitsepolitsei juhi kohale (Eesti Aeg, 10.05.1995). Peeter meenutas Klandorfi oma eeluurimisvangistuse päevilt ning kohtusaalist. Püüdliku miilitsana tegi Klandorf kõik poiste kurjategijateks tembeldamisel. Ilmselt jääb Klandorf nende poiste jaoks elu lõpuni maailma suurimaks piinajaks ja ebaõigluse teenriks.

Ühte Seppiku väidet võib aga osaliselt isegi õigustatuks pidada. Ja nimelt seda, et võtsin seda lugu omal moel isiklikuna. Poiste-ealisena elasin Kohtla-Järvel. Meil oli tore oma hoovi kamp, kes venelastega elu ja surma peale jalgpalli tagus, sageli lõppes see suure kaklusega. Vahel sodisime ka lihakombinaadi seinale oma lapselikul moel arusaamu, mida me arvasime NLiidu toitlusprogrammist ja seakasvatuse edusammudest Nõukogude Eestis. Haakristi joonistasin ka korra pinginaabri pioneerikaelarätikule, sõbra ema oli muuseas koolidirektor. Aga mingit pahandust sellest ei tulnud. Kõige hullem lugu oli vist see, kui ühel ööl

vahetasime kõiki konspiratsioonireegleid järgides kinoteater "Pobeda" kuulutuste kastis värske filmi plakati meie valmistatud kuulutuse vastu, mis teatas vene keeles: "Tähelepanu härrad kohtlajärvelased! Täna õhtul algusega kell 20.00 Võidu väljakul pidulik partisanide poomine. Pärast seda puhvet, tants." Loomulikult oli ka meie kambal salaorganisatsioon, vist Vabaduse Liit või midagi sama paatoslikku. Olin ma siis eriliselt patoloogiline kommunistliku korra vihkaja või tulihingeline fašist? Loomulikult mitte. Selliseid poisse oli kümneid tuhandeid kõikjal Eestis. Seppiku süümeskandaali ajal olid kümned ja kümned telefonikõned täis samaseid jutustusi, mis toimunud eri paigus ja eri aegadel. See süsteem, kus me elasime, oli mõistusevastane ja rikkumata lapseaju tabas selle ju ära. Aga kogu selle süsteemi väljanaermiseks mõeldud aktsioone saatis ikka alati ka tubli annus pullitegemise-soovi. Peeter rääkis, miks nad nõukogude ajal igale poole haakriste kritseldasid – jumala eest mitte sellepärast, et neil fašistlikust ideoloogiast sooja või külma oleks olnud, vaid ikka sellepärast, et see märk ajas režiimi kõige hullemini vihale! See, et isegi lapsed seda südames ja lausa avalikult pilkasid ning riigikorda saatana märgiga ärritasid, oli teglikult sellele režiimile kõige haletsusväärsem. Aga need poisid, kes Seppiku kohtukulli ette sattusid, tegid läbi kõige raskemad katsumused, mis inimestele ja eriti siis veel lastele suutis režiim välja mõelda. Sellele praegu näkku vaadates taban end mõttelt – võibolla see ei olnudki süütu nali ning meil lihtsalt vedas palju-palju rohkem kui neil poistel. Aga meil kõigil oleks ju võinud minna samamoodi, kui väljavalituiks oleksime osutunud meie. Enese arust ei teinud ju me toona midagi erilist.

Küll on aga loomuvastane, et seda süsteemi truult teeninud režiimi kannupoisid seda loomulikuna näidata püüdsid. Mulle tundub, et see on üks peamisi põhjuseid, miks Seppiku süümeskandaal meie ühiskonnas nii suure vastukaja põhjustas. See oli kokkupõrge nende kümnete tuhandete eesti poiste mõttelaadi ja Ain Seppiku mõttelaadi vahel. Peeter Bötkeri meelsusest 1985. aastal annab ehk kõige parema kujundi sõjaväelase Leo Kunnase romaan "Sõdurjumala teener". NLiidu riigipiiri ületada püüdnud Kunnase ja Bötkeri saatused ristusid Tallinnas Patarei vanglas eeluurimise ajal. Nende mõlema kohtumõistjaks oli Eesti NSV Ülemkohtu kohtunik Ain Seppik. Patarei vangla ebainimlikku kliimat kirjeldades peatub Kunnas ka kaasvangide iseloomustamisel: ""Ju siis ei ole!" irvitas Munapea. "Teate, kutid, üksvahe ma mõtlesin, et lähen lolliks. Ma vaatasin, et kõik plaksutavad selle Ljonja *(NLiidu kompartei peasekretär Leonid Brežnev – T.K.)* möla peale. Mõtlesin, et nad on kõik nupust nikastanud. Kuidas ikka saab nii palju inimesi ühekorraga lolliks minna? Või on mul endal ajud pehmed?" Poisid naersid."

Et lõpuni aus olla, räägin ära ka oma ainukese varasema kokkupuute Ain Seppikuga, mis oli samuti tööalane. Paar aastat tagasi, kui Tallinna linnapeaks oli Jüri Mõis, kirjutasin mitu artiklit tema suhtumisest Tallinna vesilennukite angaari juures asuva sadama rajamisse. Lugu hargnes Mõisa kontaktideni Venemaal tuntud maffiapealiku Mogilaga. Sel ajal levis isegi Riigikogus jutt, et Seppikul on palju kompromiteerivat materjali Mõisa ja Mogila suhete kohta. Lõpuks helistas ta ka Eesti Päevalehe peatoimetajale ja pakkus seda materjali. Nii jõudis Seppiku pakkumine minuni. Ausalt öeldes ei arvanud ma sellest eriti midagi, aga lõpuks siiski helistasin talle. Seppiku informatsioon jahmats mind – ta teatas mulle, et ühes Venemaal ilmuvas omapärases väljaandes *Soveršenno Sekretno* (Täiesti Salajane) olevat põhjalik lugu Mogilast! Internetis leidus muidugi palju põhjalikumaid materjale kui see sisutühi ajaleheartikkel.
Samuti tunnistan, et selle mõne kuu jooksul, mil suhtlesin kümnete ja kümnete inimestega, kes 1924. aasta kommunistide mässukatse mälestusmärgi protsessil erinevates rollides osalesid, tekkis mul kindel veendumus – tegelikult poisid ei pannud seda mälestusmärki põlema. Võibolla tekkis ajakirjanikul kui igavesel kahtlejal see veendumus pärast Peetri visatud lauset ühes omavahelises vestluses: "No mille pärast me ometi pidime selle mälestusmärgi põlema panema? See oli ju ometi kivist ja kivi ei põle. Kui me tõesti oleksime plaaninud midagi sellega ette võtta, oleksime ta õhku lasknud või värviga üle valanud või midagi sellist välja suutnud mõelda. Aga miks pidime selle põlema panema, ega me ei tahtnud siis kommunistide auks igavest tuld süüdata!"

MIKS LAHVATAS AIN SEPPIKU SÜÜMESKANDAAL EHK KUIDAS SEPPIKU LUGU AJAKIRJANDUSSE JÕUDIS

22. JAANUARIL TEGI EESTI PÄEVALEHT *ONLINE*-INTERVJUU SISEMINISTER AIN SEPPIKUGA. MITTE KEEGI EI OSANUD SEL HETKEL ARVATA, ET LAHVATANUD ON SEPPIKU SÜÜMESKANDAAL, NAGU KIRJANIK KAUR KENDER HILJEM SISEMINISTRI ÜMBER TOIMUNU RISTIS.

Ilmselt rõõmustas Ain Seppik võimaluse üle enne Riigikogu valimisi intervjuud anda. Meediat püüdis Seppik valimiskampaania raames enese kasuks rakendada nii palju kui võimalik. Näiteks vaid üks päev enne valimisi näidati televisioonis pikka venekeelset portreelugu Ain Seppikust ja tema perest, tehes seda rõhutatult inimlikus käsitluses. Ehk veidi rikkus valijate emotsioone kurvasilmse mersuga tulevasel majakrundil käimine, kuid pikast telesaatest päev enne valimisi ei oska vist enamik poliitikuid isegi unistada. Kogu valimiskampaania oli Seppiku jaoks väga suurejooneliselt kavandatud. Nagu hiljem näha võisime, ei hoidnud Keskerakond oma siseministri kampaania läbiviimise pealt kokku. Võib julgesti väita, et Seppiku valimiskampaania Lääne-, Saare- ja Hiiumaa valimisringkonnas oli üks kõige võimsamaid kampaaniaid üldse.
Seppiku *online*-intervjuu ja uue töönädala vahele, mil lugu Seppiku kohtumõistmisest väidetavate ausambasüütajate üle lehtedesse jõudis, jäi nädalavahetus, siis oli aega intervjuu korralikult läbi lugeda. Muidugi hakkasid kohe silma Seppiku väited, et ta ei ole kunagi osalenud poliitilistel protsessidel ja ei mäleta midagi 1924. aasta kommunistide mässukatse mälestusmärgi süütamise protsessist. Viimast oli lihtne kontrollida kodus arvuti juurest lahkumata ning kätt raamaturiiuli suunas sirutades. Seda kohtuprotsessi on põgusalt maininud Viktor Niitsoo raamatus "Vastupanu", täielikult on aga süüdistuskokkuvõte toodud Stockholmis ilmunud "Lisandusi mõtete ja uudiste vabale levikule Eestis". Peeter Bötkeri nime *Google* otsingusüsteemi lüües väljastab internet teise viitena Eesti Vabariigi Riigikohtu otsuse protsessis süüdi mõistetud poiste rehabiliteerimise kohta. Nii lihtne see kõik oligi. Kõik muu oli tavaline ajakirjanduslik töö – tuli üles otsida protsessil osalenud kohtunikud, advokaadid, prokurörid, miilitsad ja nendega vestelda. Ei mingit vandenõuteooriat või arvavad kirglikud vandenõuteooriast jutlustajad, et keegi kusagil teeb ajakirjaniku eest ära pika ja vaevarikka musta töö asjaosalistega rääkimisel, taustamaterjali otsimisel! Naeruväärne. Ometi räägiti mulle visalt jutte, kuidas Mart Laar jooksis toimetusest toimetusse Ain Seppikut kompromiteerivad materjalid ettesirutatult käes. Süümeskandaali ajal kinnitasid mulle just seda inimesed televisioonist ja isegi ühe mõjuka ajalehe peatoimetaja.
Materjalid söötis ajakirjandusele ette ei keegi muu kui Ain Seppik ise oma intervjuuga EPL *online*-s. Siit ka põhjendus süüdistustele, et ajakirjandus ajastas materjali täpselt valimiste eel. Mitte ajakirjandus ei ajas-

tanud, vaid Seppik ise tegi seda. Ning lõppude lõpuks on inimestel õigus ka enne valimisi teada saada, millega valimiskampaanias ülesastuvad Riigikogu kandidaadid minevikus tegelesid ning selle põhjal oma valikud kujundada. Õigupoolest millal siis veel kui mitte valimiste eel?

Veel oli üheks vandenõuteooria jutlustajate levinumaks süüdistuseks, et kahes suuremas konkureerivas päevalehes ilmusid korraga materjalid Seppiku kohtumõistmisest kommunistliku režiimi ajal. Ajakirjanikud arutavad omi tööasju omavahel ilma konkreetsete väljaannete turukonkurentsile mõtlemata. Eesti on väike, info levib uskumatult kiiresti – eriti kui teadjate seas on veel poliitikud. Enne Seppiku-materjali avaldamist esitasime selle kohta küsimusi ka peaministrile. Seppiku nime mainimata tahtsime teada, kas peaministri arvates sobib selliste minevikusaavutustega inimene tema valitsuses ministriks. Siim Kallas tegi ka valitsuse istungil teatavaks, et sellise küsimuse on talle ajakirjandus esitanud. Valitsusallikate järgi oli Kallas arvanud küsimuse esitamise ajendiks hoopis ühe teise ministri, aga Seppik ise oli valitsusistungil püsti tõusnud ja teatanud, et see on tema vastu suunatud rünnak. Ise helistasin Postimehe ajakirjanik Toomas Sildamile, kes sellest protsessist väga palju teab, samuti on ta aastaid tagasi tutvunud kriminaalasja toimikutega. Algmaterjalide ülesotsimine oli ju väga kerge.

Loo asjaosalistega vestlemine harutas lahti dramaturgiliselt lausa näidendit või mängufilmi nõudva süžee. Selles loos oli kohtunik, kes sai aru süüdistuse nõrkusest ja suutis end sellest halvamaigulisest loost distantseerida, oli kriminalist, kes jõudis veendumusele, et need poisid ei pannud seda mälestusmärki põlema, olid advokaadid, kes tajusid asja absurdsust, kuid ei suutnud alaealisi poisse karmist vanglakaristusest päästa. Oli ka kohtunik, kes tegi esimese astme kohtus süüdimõistva otsuse ning tunneb vist hingepiina. Kuid oli ka kohtunik, kes Eesti NSV Ülemkohtu kohtunikuna sai tuntuks rangekäelise karistajana poliitilistel protsessidel. Ning muidugi olid selles loos süüdimõistetud, nende lähedased omaksed, kahte poissi ei ole enam siin maailmas. Eriti traagiline oli Margus Mõtuse saatus. Tema emaga poja haual seistes tekkis kange tahtmine küsida Ain Seppikult ja Tallinna politsei aseprefektilt Kalle Klandorfilt – kas te võiksite leida üks kord pool tundi aega, käia Marguse haual ja olnu üle omaette järele mõelda.

Olen siiani veendunud, et oleks Ain Seppik käitunud vähekenegi inimlikumalt – vabandanud poiste ees ja tõepoolest nendega vestelnud, mida ta muuseas ise oma sõnavõtus Riigikogu umbusaldamise arutelul vajalikuks pidas, jätnud räiged eneseõigustused avalikult ette kandmata ja Eesti NSV mõttelaadi tänasesse Eesti Vabariiki üle toomata, poleks ehk mingist Seppiku süümeskandaalist rääkida ja arutada tulnud. Oleksid ära jäänud lugupeetud inimeste Jaan Krossi, Lennart Meri, Olav Aarna, Ain Kaalepi jt väga teravad avalikud sõnavõtud Seppiku kohta. Kuid oma osa

selles kõiges oli ilmselt siiski ka Keskerakonna kompromissitul esimehel Edgar Savisaarel ja tema lahutamatul erakonnakaaslasel Evelyn Sepal, kes vindi ülekeeramisse oma uskumatult räigete avaldustega olulise panuse andsid.
Kõige tähtsam oli ikkagi ühiskonna vastuvõtt. Seppiku süümeskandaal näitas, et Eesti vajab minevikuvarjude selgeksrääkimist – ausalt ja kompromissitult. Kas mitte režiimi õiguskaitseorganid, kohtud, prokuratuur, ei olnud samasugused repressiivsed totalitaarse süsteemi osad nagu KGB, sõjavägi või kompartei nomenklatuur. Aga Eesti lähiajalugu on ikka veel kui tuline ahi, mille peal kardetakse näpud kõrvetada.

Olen tagantjärele mõelnud, et võibolla oli Seppiku ja mõnede Keskerakonna liidrite enesepõletajalikes avaldustes Eesti NSV Ülemkohtu kohtunikutegevuse kohta ka soov uut olukorda valimiskampaanias kasutada ja Seppikut süütu kannatajana näidata. Keskerakonna toetajaskonna seas on ju suur hulk venelasi ja eestlasi, kes Eesti NSV kangelastele kaasa tunnevad, kui neid tolle aja käitumise pärast kritiseeritakse.

"Äkki meil siis ei olegi sotsialismi!" avastas ta kohkunult. "Ju siis ei ole!" irvitas Munapea. "Teate, kutid, üksvahe ma mõtlesin, et lähen lolliks. Ma vaatasin, et kõik plaksutavad selle Ljonja möla peale. Mõtlesin, et nad on kõik nupust nikastanud. Kuidas ikka saab nii palju inimesi ühekorraga lolliks minna? Või on mul endal ajud pehmed?"

"Hümni oskad?" küsis Metsavend Munapealt. "Muidugi oskan. Võtsin juba kaheksakümnendal Propa mässust osa! Aga hümni ei kõlba siin nii sitas kohas laulda."
(Leo Kunnas "Sõdurjumala teener")

Kriminaalasi nr. 1-2/1078,
1985

1924. aasta kommunistide mässukatse mälestusmärk Balti jaama juures

Ärakiri

Rahvakohtunik T. Lao

Krim.asi nr. 1-2/1078, 1985

MÄÄRUS

3. oktoobril 1985. a. Eesti NSV Ülemkohtu kriminaalasjade kohtukolleegium koosseisus:
eesistuja: V. Merka
liikmed: A. Paasma ja A. Seppik
prokurör: J. Naaber
advokaatide Paki, Junti, Kaasiku ja Talviste osavõtul
kohtukolleegiumi liikme A. Seppiku ettekandel vaatas läbi avalikul kohtuistungil Tallinnas P. Bötkeri, K. Siideri, T. Paabu ja T. Ildi süüdistusasja süüdimõistetu P. Bötkeri ja tema kaitsja adv. R. Paki, süüdimõistetu T. Ildi ja tema kaitsja adv. Ü. Talviste ning süüdimõistetute K. Siideri ja T. Paabu kaitsjate adv. V. Kaasiku ja A. Junti kassatsioonikaebuste alusel Tallinna Oktoobri Rajooni Rahvakohtu otsuse 2. septembrist 1985, millega

1. Bötker, Peeter Heino p., sünd. 23.01.1969. a. Tallinnas, rahvuselt eestlane, NSV Liidu kodanik, haridus 7 klassi, kuriteo toimepanemise ajal ei õppinud ega töötanud, varem kohtulikult karistamata, elukoht Tallinn, Pioneeride t. 4-1, viibib vahi all alates 18.12.1984. a. tunnistati süüdi Eesti NSV KrK § 195 lg. 2 järgi ja karistati 3-aastase vabadusekaotusega üldrežiimiga kasvatusliku töö koloonias;
2. Siider, Kaido Vello p., sünd. 28.09.1966. a. Tallinnas, rahvuselt eestlane, NSV Liidu kodanik, keskharidusega, õppis Tallinna Polütehnikumis, elukoht Tallinn, Pioneeride t. 2-4, varem kohtulikult karistamata, vahi all alates 30.12.1984. a. tunnistati süüdi Eesti NSV KrK § 195 lg. 2 järgi ja karistati 2-aastase vabadusekaotusega üldrežiimiga parandusliku töö koloonias;
3. Paabu, Toivo Antsu p., sünd. 03.08.1968. a. Tallinnas, rahvuselt eestlane, NSV Liidu kodanik, haridus 8 klassi, töökoht Rapla rajooni Mahtra sovhoos, varem kohtulikult karistamata tunnistati süüdi Eesti NSV KrK § 195 lg. 2 järgi ja karistati 2-aastase vabadusekaotusega. Vastavalt Eesti NSV § 48` lükati kohtuotsuse täitmine T. Paabu suhtes edasi kaheks aastaks ning kohustati teda töötama, teatama oma töö- ja elukoha muutustest siseasjade organile ning ilmuma perioodiliselt registreerimiseks siseasjade organisse;
4. Ild, Toomas Alvari p., sünd. 26.07.1968. a. Tallinnas, rahvuselt eestlane, NSV Liidu kodanik, haridus 8 klassi, kuritegude toimepanemise ajal

ei õppinud ega töötanud, vahi all alates 12.12.1984. a. tunnistati süüdi Eesti NSV KrK § 195 lg. 2 järgi ja karistati 3-aastase vabadusekaotusega üldrežiimiga parandusliku töö koloonias.

P. Bötker ja T. Ild on tunnistanud end süüdi selles, et nemad koos H. Mõtusega öölvastu 01.07.1984. a. kirjutasid avalikus kohas majade seintele, ustele, plankudele ja Harjumäel vabaõhukohviku seinale, pörandale, laudadele ja pinkidele ebatsensuurseid, sündsusetuid ja nõukogude ühiskonnale solvavaid fraase ning Ild ja Siider kirjutasid natsionaalfašistlikku parteid propageerivad tähed "NF" mälestusmärgile "Linda kuju", millise tegevusega irvitasid mälestusmärgi üle.
Öölvastu 01.12.1984. a. süütasid Bötker, Siider, Ild ja Paabu Tallinnas Šnelli tiigi pargis asuva 1. detsembri 1924. a. Eesti Töörahva Relvastatud Ülestõusule pühendatud mälestusmärgi. Seejuures P. Bötker, kes oli kuriteo initsiaatoriks, valvas monumendi hotell "Tallinna" poolses küljes, T. Paabu P. Bötkeri käsul Vaksali tänava poolses küljes, T. Ild valas kaasasolnud kanistrist bensiini monumendile ning K. Siider süütas selle tuletikkudega.
Rahvakohus jõudis järeldusele, et ülaltähendatud viisil irvitamine mälestusmärkide üle on oma sisult eriti küüniline ning süüdimõistetute teod on kvalifitseeritud Eesti NSV KrK § 195 lg. 2 järgi kui kuritahtlik huligaansus.
Esitatud süüdistuses tunnistasid Bötker ja Ild end süüdi osaliselt – 1984. a. juulikuus toimepandud episoodi osas –, Siider ja Paabu end kohtuistungil süüdi ei tunnistanud.
Süüdimõistetu Ildi ja tema kaitsja kassatsioonikaebustes väidetakse, et Ildi süü mälestusmärgi süütamises öölvastu 01.12.1984. a. ei ole usaldusväärselt tõendatud, et kohtuotsus rajaneb üksnes süüdimõistetute ja tunnistajate eeluurimisel antud ütlustel, ei ole kontrollitud kõiki versioone ning et T. Ildi süü ei ole tõendatud muude tõenditega. Leitakse ka, et 1984. a. juulikuus toimepandud episoodi tuleb T. Ildi osas vaadelda vaid huligaansuse lihtkoosseisuna ning kuna T. Ild oli kuriteo toimepanemise ajal 15-aastane, siis ta Eesti NSV KrK § 195 lg. 1 järgi kriminaalvastutust ei kanna. Palutakse rahvakohtu otsus tühistada ja menetlus T. Ildi suhtes lõpetada.
Samasugustel motiividel on toodud analoogne taotlus ka süüdimõistetu P. Bötkeri ja tema kaitsja advokaat R. Paki kassatsioonikaebuses. Seejuures märgitakse kaitsja kassatsioonikaebuses, et ei ole õigesti hinnatud P. Bötkeri alibi küsimust, s.o. tema viibimist 30.11.1984. a. õhtul lapseealise M. Kasesalu sünnipäeval.
Süüdimõistetu K. Siideri kaitsja advokaat V. Kaasiku kassatsioonikaebuses väidetakse samuti, et K. Siideri süü ei ole usaldusväärselt tõendatud ning kohtuotsus on vastuolus NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi vastavate

juhistavate määruste nõuetega, rahvakohtu seisukoht K. Siideri alibi suhtes on ebaloogiline ja põhjendamata. Taotletakse rahvakohtu otsuse tühistamist ja kriminaalasja Eesti NSV Ülemkohtu menetlusse võtmist.

Süüdimõistetu T. Paabu kaitsja advokaat A. Junti kassatsioonikaebuses väidetakse samuti, et T. Paabu süü temale inkrimineeritud kuriteos ei ole kogutud ja kohtuistungil uuritud tõenditega usaldusväärselt tõendatud. Palutakse rahvakohtu otsus tühistada ja menetlus T. Paabu suhtes lõpetada.

Süüdimõistetute kaitsjad advokaadid R. Pakk, V. Kaasik, Ü. Talviste ja A. Junti toetasid esitatud kassatsioonikaebusi, prokurör andis arvamuse – kohtuotsus jätta muutmata.

Kohtukolleegium leiab, et kuigi kohtuotsus ei vasta täielikult NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 30.06.1969. a. määruse nr. 4 "Kohtuotsustest" nõuetele, ei anna see asjaolu iseenesest veel alust kohtuotsuse tühistamiseks. Kõiki tõendeid nende kogumis hinnates tuli rahvakohus sisult õigetele järeldustele.

Rahvakohus rajas kohtuotsuse õigesti ja kooskõlas Eesti NSV KrK § 242 ja 246 nõuetega süüdimõistetute ja tunnistajate kohtueelsel uurimisel antud ütlustele, kuna kõik nad muutsid oluliselt kohtuistungil oma ütlusi. Täpsemalt küll eitasid kõik süüdimõistetud üksmeelselt oma süüd neile inkrimineeritud kuriteos, s.o. 01.12.1984. a. öösel toimepandud episoodis.

Süüdimõistetud K. Siider ja P. Bötker väitsid seejuures kohtuistungil, et 30. novembril 1984. a. õhtul ja koguni öösel vastu 01.12.1984. a. viibisid nemad M. Kasesalu sünnipäeval. Neid, sisuliselt ka ainukesi süüdimõistetute poolt kohtuistungil antud asjasse puutuvaid ütlusi on kohtuotsuses põhjalikult analüüsitud. Ka süüdimõistetu Ild väitis kohtuistungil, et 30. novembri õhtul viibis P. Bötker sünnipäeval ning tema ootas Bötkerit ja ööbis hiljem Bötkeri korteris. Ka neid ütlusi on seoses alibi kontrollimisega rahvakohus analüüsinud ja hinnanud nende tõeväärsust. Süüdimõistetu Paabu väitis kohtuistungil vaid, et 30. novembri 1984. a. õhtul viibis ta kodus.

Rahvakohus tuli õigele järeldusele, et põhiliselt on süüdimõistetute süü tõendatud nende endi eeluurimisel antud ütlustega ja seejärel ka teiste tõenditega, samuti nende ütluste seostamisega olustikuga kohapeal. Selline järeldus põhineb tõendite analüüsil.

Nii on P. Bötker omakäeliselt tunnistanud oma süüd 29.12.1984. a. (II kd. tl. 54). Ülekuulamisel 22. märtsil 1985. a. on P. Bötker aga kinnitanud, et mälestusmärki süütama läksid nad neljakesi: Ild, Siider, Paabu ja tema. Kusjuures nemad Ildiga üksnes jälgisid mälestusmärgi süütamist. Liiguti seejuures Pioneeride tänavalt Gagarini puiesteele ja mööda Gagarini puiestee parempoolset kõnniteed Šnelli tiigi pargi suunas ning hotell "Tallinna" juures pöörasid nad paremale Šnelli parki

viivale kõrvalteele. Bensiin asus kanistris (II kd., tl. 66-68). Sama kinnitas Bötker ka vastastamisel kaassüüdimõistetu T. Ildiga (II kd., tl. 179-180). Samal päeval kui Bötkergi ilmus süü ülestunnistamisele ka T. Ild (II kd., tl. 157), hiljem on T. Ild seletanud, et nägi vaid ausamba põlemist pealt (II kd., tl. 159-161), ülekuulamisel 25.01.1985. a. seletas T. Ild aga, et mälestusmärki käisid nad süütamas neljakesi: tema, P. Bötker, K. Siider ja T. Paabu, kusjuures Siider ja Paabu ootasid teda ja P. Bötkerit Bötkeri maja vastasmaja kangialuses. Bensiin asus kanistris. Seejärel suunduti mööda Gagarini pst. parempoolset kõnniteed hotell "Tallinna" juurde. Seal mindi lahku – tema koos P. Bötkeriga ainult vaatas toimuvat pealt, süütasid Paabu ja Siider. T. Ild kinnitas sellel ülekuulamisel, et keegi ei sundinud teda andma selliseid ütlusi (II kd., tl. 168-172). Sama kinnitas T. Ild ka vastastamisel P. Bötkeriga 18.04.1985. a. (II kd., tl. 179-180). Sama on T. Ild kinnitanud veel ka ülekuulamisel 25. aprillil 1985. a. (II kd., tl. 186-188), kuid ootamatult oma kaitsja advokaat Toominga küsimuse peale aga ülekuulamisel teatanud, et kõik eelnev oli puhas vale. Kui keegi antud juhul üldse suutis alaealist T. Ildi psüühiliselt mõjutada oma ütlusi muutma, siis võis see olla vaid tema kaitsja, kuna antud juhul vastas T. Ild kaitsja küsimusele (II kd., tl. 188 pöördel – tl. 189). Kuid ka nendes muudetud ütlustes kinnitas T. Ild, et tema teada panid mälestusmärgi põlema Siider ja Paabu (II kd., tl. 189).
Süüdimõistetu K. Siider kinnitas tunnistajana ülekuulamisel 30.12.1984. a., et mälestusmärgi süütamise plaan tekkis 1984. a. novembri keskpaiku ning et süütamisest võtsid osa tema, Bötker ja Ild, kusjuures kanistrist valas bensiini mälestusmärgile Ild ja tema süütas selle tikuga (III kd., tl. 25). Ülekuulamisel kahtlustatavana 02.01.1985. a. kinnitas Siider, et mälestusmärgi valasid bensiiniga üle ning süütasid bensiini Bötker ja Ild ning tema sellest osa ei võtnud (III kd., tl. 27). Samal päeval Siider aga oma nendest ütlustest loobus ning kinnitas, et mälestusmärgi süütamisest võttis osa tema koos P. Bötkeri ja T. Ildiga, kusjuures süüdati kanistris olnud bensiiniga, millega mälestusmärk üle valati. Ta kinnitas uuesti, et bensiini valas mälestusmärgile Ild ja tema süütas selle tikuga. Mineku marsruuti kirjeldab Siider Bötkerist ja Ildist erinevalt, samuti väidab ta, et kanistrit kandis Ild. Temal, s.o. Siideril oli kuriteo toimepanemise ajal seljas sinine jope ja Ildil pikk beež mantel (III kd., tl. 28-29). Oma selliseid ütlusi on Siider kinnitanud korduvalt järgnevatel ülekuulamistel (III kd., tl. 32, 34-37). K. Siideri ütlusi seostati olustikuga kohapeal, kus ta eelnevaid ütlusi kinnitas (III kd., tl. 38-48). Hiljem on Siider jällegi nendest ütlustest loobunud, kuid ainult enda osavõtu eitamise suunas. Bötkeri ja Ildi osavõttu kuriteost ta kinnitab (III kd., tl. 56-59). 30.01.1985. a. ülekuulamisel kinnitas Siider aga jällegi oma osavõttu kuriteost. Seejuures kinnitab ka Siider, et koguneti P. Bötkeri vastasmaja kangialusesse ning et kuriteost võttis osa ka

T. Paabu' (III kd., tl. 62-64). Sisult samaseid ütlusi andis Siider ka 15. mail 1985. a. ülekuulatuna süüdistatavana (III kd., tl. 86-91). Süüdimõistetu T. Paabu on ülekuulatuna 31.01.1985. a. tunnistajana andnud põhjalikke ütlusi kuriteo toimepanemise kohta ning kinnitab, et ausamba süütamisest võtsid osa P. Bötker, K. Siider, T. Ild ja tema (IV kd., tl. 22-24). Oma ütlusi on Paabu kinnitanud ka tema ütluste seostamisel kohapeal (IV kd., tl. 25-30), vastastamisel T. Ildiga (IV kd., tl. 33-35), K. Siideriga (IV kd., tl. 36-38) ja P. Bötkeriga (IV kd., tl. 39-41) ning kõigil järgnevatel ülekuulamistel (IV kd., tl. 45-48). Seejuures põhilises, s.o. kuriteo toimepanemise ajas, kohas ja osavõtjates langevad kõigi süüdimõistetute ütlused kokku. Erinevused on vaid üksikutes detailides ning johtuvad sellest, et kõik süüdimõistetud püüavad vähendada oma osa kuriteo toimepanemises. Seda kinnitab kasvõi fakt, et 30.01.1985. a. ülekuulamisel kinnitas Siider, et kuriteost võttis osa veel ka T. Paabu, kuigi varem ta sellest midagi ei olnud rääkinud.

Kohtuistungil kõik süüdimõistetud oma säärastest ütlustest loobusid, motiveerides nende poolt eeluurimisel antud ütlusi nende suhtes rakendatud psüühilise vägivallaga. On muidugi õige, et iga ülekuulamisega kaasneb psüühiline pinge, kuid arusaamatuks jääb, kuhu kadus see pinge kohtuistungil. Pealegi osalesid mitmel ülekuulamisel alaealiste süüdimõistetute kaitsjad, kes aga ei sekkunud alaealiste suhtes sellise psüühilise sunni rakendamisel. Rahvakohus õigesti tuli järeldusele, et süüdimõistetud end eeluurimisel süüdi tunnistades andsid õigeid ütlusi ning põhjendatult võttis need ütlused aluseks kohtuotsuse tegemisel. **Pealegi on T. Ildi, P. Bötkeri ja K. Siideri poolt eeluurimisel ütluste muutmine lihtsalt seletatav. Nimelt kinnitas P. Bötker kohtuistungil 25.06.1985. a., et eeluurimisisolaatoris oli võimalik sidet pidada. T. Paabu, kes viibis vabaduses, eeluurimisel oma ütlusi ei muutnud.**

Muud tõendid, v.a. tunnistajate Ignatova ja Jakobsoni ütlused, on kaudsed tõendid ning neid on arvestatud üksnes kogumis teiste tõenditega. Tunnistajate Ignatova ja Jakobsoni ütluste hindamisel tuleb arvestada ka ilmastikutingimusi ja sündmuste arengu kiirust.

Mis puutub nn. alibisse, s.o. asjaolusse, nagu oleksid K. Siider ja P. Bötker viibinud 30. novembril 1984. a. õhtul lapseealise M. Kasesalu sünnipäeval, siis on rahvakohus siin põhjendatult jätnud selle alibi arvesse võtmata. Nimelt avaldas P. Bötker esmakordselt selle 25.03.1985. a. vastastamisel K. Siideriga (III kd., tl. 75 pöördel). Varasematel korduvatel ülekuulamistel ei mäletanud P. Bötker sellest midagi. Samuti ei teadnud sellest sünnipäevast K. Siider. Tunnistaja Ede Hunt kinnitas 12.01.1985. a., et K. Siider ööl vastu 01.12.1984. a. tema pool ei ööbinud (I kd., tl. 126-127), ka on tunnistaja M. Mark eeluurimisel kinnitanud, et M. Kasesalu sünnipäev toimus 02.12.1984. a. (II kd., tl. 75-76).

Hiljem muutsid tunnistajad oma ütlusi motiveerimatult. Antud juhul tuleb arvesse võtta, et E. Hunt ja M. Mark on süüdimõistetute tuttavad ja huvitatud asja lahendamise tulemustest.

Tähepaari "NF" kirjutamine Linda kujule on kohtukolleegiumi arvates kuritahtlik huligaansus erilise küünilisuse tunnusel, kuna see tähepaar tähendas antud juhul konkreetset mõistet, millist süüdimõistetud olid avanud juba oma kirjutistes majade ustele, plankudele jne. Kohtukolleegium leiab, et igasugune fašismi kui poliitilist voolu populariseeriv kirjutis avalikus kohas on konkreetses situatsioonis eriti küüniline tegu.

P. Bötkerile mõistetud karistus vastab tema poolt toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse iseloomule ja astmele ning tema isikule. P. Bötker ei õppinud ega töötanud kuriteo toimepanemise ajal, oli arvel AAI-s alates 12.05.1984. a. koolikohustuse mittetäitmise tõttu (III kd., tl. 5).

P. Bötker oli antud juhul kuriteo initsiaatoriks ning tema käitumist ei saa lugeda juhuslikuks ja seletada ainuüksi lapselikkusega. Nimelt nähtub Tallinna XX Keskkoolist väljastatud iseloomustusest, et kuigi P. Bötkeril oli õppimisega raskusi, tundis ta suurt huvi ajaloo vastu ning et juba koolis paistsid välja tema teatav hoiak ja vaated (II kd., tl. 6-7). Kuna kasvatusliku iseloomuga mõjutusvahendid P. Bötkeri suhtes tulemusi ei andnud, siis rahvakohus isoleeris ta ühiskonnast põhjendatult.

Eeltoodut arvesse võttes ja juhindudes Eesti NSV KrK §-st 306, kohtukolleegium

määras:

Tallinna Oktoobri Rajooni Rahvakohtu otsus 2. septembrist 1985. a. Bötker, Peeter Heino p., Siider, Kaido Vello p., Paabu, Toivo Antsu p. ja Ild, Toomas Alvari p. süüdistusasjas jätta muutmata.

Kassatsioonikaebused jätta rahuldamata.

Eesistuja V. Merka
Liikmed A. Paasma
A. Seppik

Ärakiri õige:

KOHTUOTSUS

1/3 - 31/95

KOHTUOTSUS
Eesti Vabariigi nimel

Tartus, 10. oktoobril 1995. a.

Riigikohtu Kriminaalkolleegium koosseisus: eesistuja Jüri Ilvest ning liikmed Lea Kalm ja Herbert Lindmäe vaatas avalikul kohtuistungil kohtuvigade parandamise korras läbi kriminaalasja

Toomas Ildi, Peeter Bötkeri, Margus Mõtuse, Toivo Paabu ja Kaido Siideri süüdistuses ENSV KrK § 195 lg. 2 järgi.

Menetlusosalisena võttis kohtuistungist osa Riigiprokuratuuri prokurör Marge Püss.

Tallinna Oktoobri rajooni rahvakohtu 2. septembri 1985. a. otsusega mõisteti Toomas Ild süüdi ja teda karistati ENSV Krk § 195 lg. 2 järgi vabadusekaotusega 3 aastat üldrežiimiga kasvatusliku töö koloonias.

T. Ildi karistuse kandmise alguseks loeti 12. detsember 1984. a.

Kohtuotsuse järgi tunnistati T. Ild (sünd. 26. juulil 1968. a.) süüdi selles, et tema koos Peeter Bötkeri ja Margus Mõtusega kirjutas 1. juuli 1984. a. öösel Tallinnas Hagudi, Kauba, Planeedi, Videviku, Virmalise ja Pioneeride tänaval majaseintele, ustele, plankudele jne. kriidiga sündsusetuid ja nõukogude ühiskonda solvavaid fraase ning maalisid Toompeal Linda kuju jalamile ja mujale Eesti natsionaal-fašistlikku parteid propageerivad tähed "NF".

1. detsembri 1984. a. öösel osales T. Ild koos P. Bötkeri, K. Siideri ja T. Paabuga Tallinnas Šnelli tiigi pargis 1. detsembri 1924. a. Eesti Töörahva Relvastatud Ülestõusule pühendatud mälestusmärgi rüvetamises. Mälestusmärgile kallati bensiini ja süüdati see põlema. Mälestusmärgi jalamil hävisid lilled ja mälestusmärk tahmus.

Sama kohtuotsusega mõisteti süüdi ja karistati ENSV Krk § 195 lg. 2 järgi:

Peeter Bötkerit (sünd. 23. jaanuaril 1969. a.) vabadusekaotusega 3 aastat üldrežiimiga kasvatusliku töö koloonias. Karistuse kandmise alguse ajaks loeti 18. detsember 1984. a.

Margus Mõtust (sünd. 14. septembril 1968. a.) vabadusekaotusega 1 aasta. ENSV KrK § 481 sätteid kohaldades lükati tema suhtes kohtuotsuse täitmine üheks aastaks edasi.

Toivo Paabut (sünd. 3. augustil 1968. a.) vabadusekaotusega 2 aastat. ENSV KrK § 481 sätteid kohaldades lükati tema suhtes kohtuotsuse täitmine kaheks aastaks edasi.

Kaido Siiderit (sünd. 28. septembril 1966. a.) vabadusekaotusega 2 aastat üldrežiimiga paranduslikü töö koloonias. Karistuse kandmise alguse ajaks loeti 30. detsember 1984. a.

Eesti NSV Ülemkohtu kriminaalasjade kolleegiumi 3. oktoobri 1985. a. määrusega jäeti Tallinna Oktoobri rajooni rahvakohtu 2. septembri 1985. a. otsus muutmata ning kohtualuste T. Ildi, P. Bötkeri, K. Siideri ja T. Paabu ning nende kaitsjate kassatsioonikaebused rahuldamata.

Süüdimõistetu T. Ildi kaitsja vandeadvokaat Üllar Talviste avalduses kohtuvea parandamiseks taotletakse T. Ildi süüdimõistmises ENSV KrK § 195 lg. 2 järgi kohtulahendite tühistamist, kriminaalmenetluse lõpetamist kuriteokoosseisu puudumise tõttu ja vastavalt Eesti Vabariigi 19. veebruari 1992. a. seaduse "Kohtuväliselt represseeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise kohta" §-le 5 lg. 1 tema rehabiliteerimist talle süüksarvatud tegudes.
Süüdimõistetud P. Bötker, M. Mõtus, T. Paabu ja K. Siider ei ole Riigikohtule avaldust kohtuvea parandamiseks esitanud.

Riigikohtu kriminaalkolleegium, tutvunud kriminaalasja materjalidega ja ära kuulanud prokurör M. Püssi arvamuse, milles ta toetas avaldust kohtuvea parandamiseks osaliselt,

tuvastas:

kriminaalasja materjalidest nähtub, et T. Ildi, P. Bötkeri ja M. Mõtuse käitumine, mis seisnes kriidiga majaseintele ja mujale sündsusetute, natsionaal-fašistliku partei nimetusega seonduvate ja nõukogudevastaste väljendite kirjutamises, on ebaõigesti kvalifitseeritud ENSV KrK § 195 lg. 2 järgi.

Need teod ei olnud oma iseloomult eriti küünilised ega jõhkrad ning seetõttu tulnuks nad kvalifitseerida KrK § 195 lg. 1 järgi. Kuna aga selles kuriteokoosseisu puhul kuulus kriminaalvastutusele isik, kes enne kuriteo toimepanemist oli saanud kuusteist aastat vanaks, oli sellest

vanusepiirist nooremate T. Ildi, P. Bötkeri ja M. Mõtuse kriminaalvastutusele võtmine välistatud.

Nende isikute poolt nõukogudevastaste väljendite kirjutamine, mis oli ajendatud noorukite protestist nõukogude okupatsioonivõimude vastu, ei olnud subjektiivsest küljest käsitletav huligaansusena. Seetõttu tuleb nad nendes tegudes ENSV KrK 195 lg. 2 järgi õigeks mõista kuriteokoosseisu puudumise tõttu.

T. Ildi, P. Bötkeri, K. Siideri ja T. Paabu tegu, mis seisnes 1. detsembri 1924. a. ajaloomälestisele bensiini kallamises ja selle süütamises, ei ole samuti käsitletav kuritahtliku huligaansusena, kuna süüdimõistetute tahtlus oli suunatud nõukogude mälestusmärgi rikkumisele.

Nõukogude ajaloomälestise suhtes toimepandud tegu seondub Eesti Vabariigi iseseisvuse eest ja eesti rahvale tehtud ülekohtu vastu peetava võitlusega ning selles osas kuuluvad ülalnimetatud isikud rehabiliteerimisele.

Juhindudes KrMK §-st 5 lg. 2 ning AKKS §-dest 49 lg. 3, 63 p. 3, 64 p. 3, 65 lg. 3, ja 799, samuti Eesti Vabariigi 19. veebruari 1992. a. seaduse "Kohtuväliselt represseeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise kohta" §-st 5 lg. 1, Riigikohtu kriminaalkolleegium

otsustas:

1. Tühistada Tallinna Oktoobri rajooni rahvakohtu 2. septembri 1985. a. otsus ja Eesti NSV Ülemkohtu kriminaalasjade kohtukolleegiumi 3. oktoobri 1985. a. määrus ning mõista Toomas Ild, Peeter Bötker, Margus Mõtus, Toivo Paabu ja Kaido Siider ENSV KrK § 195 lg. 2 järgi õigeks kuriteokoosseisu puudumise tõttu.

Rehabiliteerida Toomas Ild, Peeter Bötker, Margus Mõtus, Toivo Paabu ja Kaido Siider neile süüksarvatud tegudes ühes sellest tulenevate õiguslike tagajärgedega.

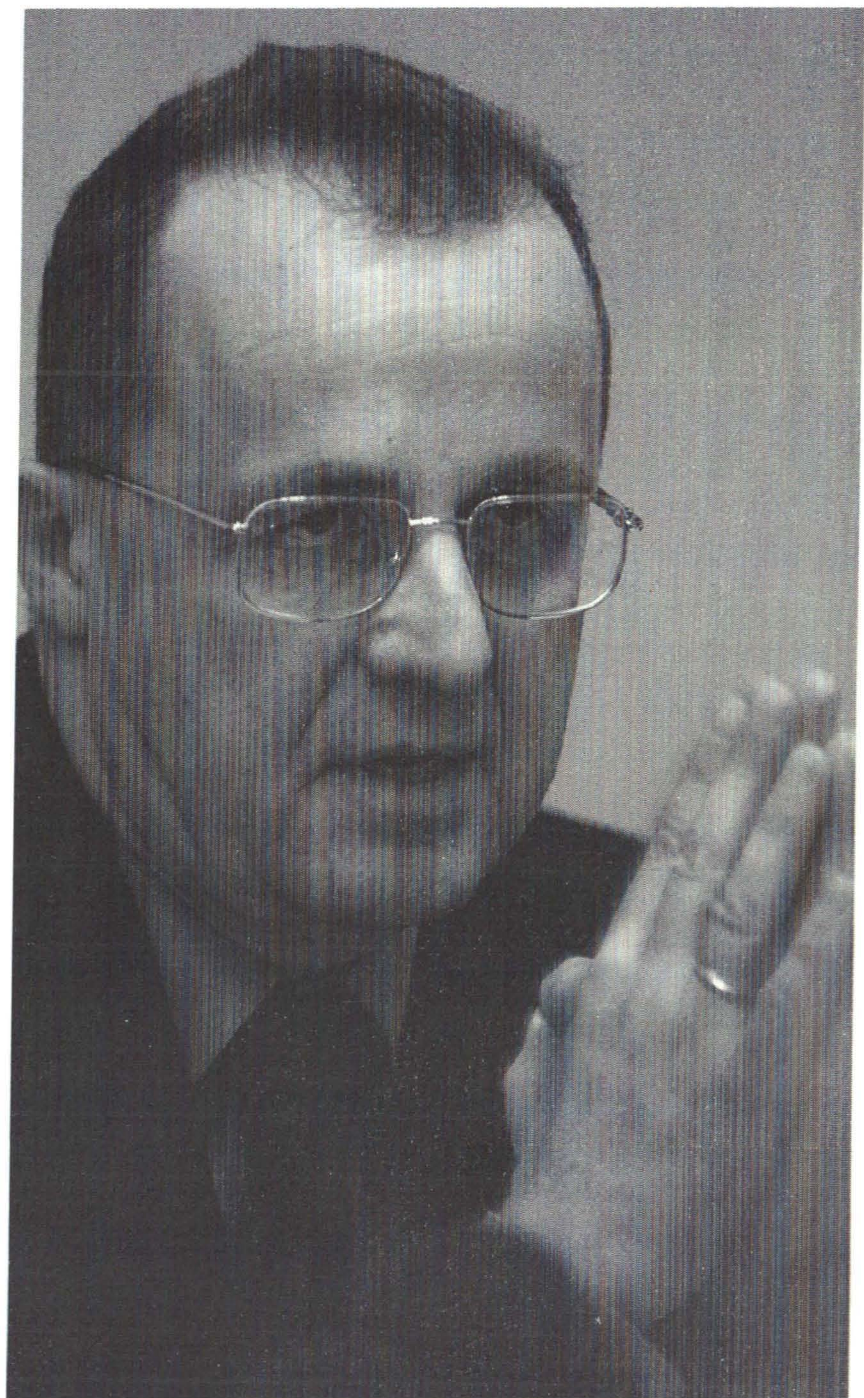
2. Avaldus kohtuvea parandamiseks rahuldada.

Kohtuotsus jõustub 10. oktoobril 1995. a. ja edasikaebamisele ei kuulu.

Eesistuja: Jüri Ilvest

Liikmed: Lea Kalm, Herbert Lindmäe

AIN SEPPIK
SÜÜMESKANDAALI KÄIVITAJANA

Süümeskandaali tõttu tagasi astunud siseminister Ain Seppik

AIN SEPPIKU INTERVJUUST EPL *ONLINE*-LE 22.01.2003

Olete töötanud Eestit okupeeriva riigi käepikendusena, kui palju olete nn "rahvavaenlasi" trellide taha saatnud?

Minu sünniaasta viitab, et suur osa minu aktiivsest tööajast jäi okupatsiooniperioodi. Ma ei tea, keda peetakse silmas rahvavaenlaste all. Ma ei ole kunagi osalenud poliitilistes protsessides.

Ma võin eksida, aga kas te olite seotud Balti jaamas asunud 1. detsembri ülestõusu mälestussamba "rüvetajate" represseerimisega?

Mulle ei tule see sündmus meelde.

AIN SEPPIKU ANTUD INTERVJUU EESTI PÄEVALEHELE ÜKS PÄEV ENNE AJAKIRJANDUSES ILMUNUD ULATUSLIKKE MATERJALE SISEMINISTRI OSALEMISEST EESTI NSV ÜLEMKOHTU KOHTUNIKUNA POLIITILISTES PROTSESSIDES

Siseminister Ain Seppik, eelmisel nädalal Eesti Päevaleht *online*-le antud intervjuus esitati teile kaks küsimust, mida tahaksin üle küsida. Ühele vastates ütlesite, et te pole kunagi osalenud poliitilistes protsessides, kui nõukogude ajal kohtunik olite. Kui küsiti Balti jaama 1924. aasta ülestõusu mälestussamba süütamise kohta, vastasite, et see sündmus ei tule teile meelde. Kas praegu väidate täpselt sama?

Mida te poliitilise protsessi all silmas peate?

Pean silmas protsessi, kus arutusel olid mingisugused nõukogudevastased teod või kedagi süüdistati sellistes asjades.

Jah, kindlasti pole ma osalenud nõukogude-vastastes asjades. See tähendab, et süüdistati paragrahviga, mis oli nõukogude-vastane tegevus.

Tihti ei pruukinud see otsene paragrahv olla. Näiteks see Balti jaama lugu oli huligaansus.

No huligaansus on ju tavakuritegu ja seal olen ma tuhandete kaupa istunud. Huligaansus ei saa olla poliitiline protsess.

Nõukogude ajal oli kõik võimalik.

Noh, see on teie interpreteering, aga huligaansus pole kindlasti poliitiline protsess. Siis võib iga varguse kohta ka öelda, et see on poliitiline protsess. Näiteks istusin esimese astme kohtus, kui arutati Eesti Komitee arvutivargusi. Huligaansus on huligaansus.

Aga Balti jaama mälestusmärk?

Mulle ei meenu tõesti mitte midagi seoses sellega. Kui te täpsemalt ütleksite, mis seal oli ja kas seal oli veel täiendavaid tegusid. Asju oli ju tuhandeid, mida istusin.

Olen sellega seoses küsitlenud kümneid inimesi. Oktoobri rahvakohus võttis otsuse vastu, siis tuli kassatsiooniistung, kus osales kolm kohtunikku. Eesistuja oli Vaike Merka.

Võis olla küll. Mul ei meenu sellega seoses midagi, sest kord oli selline üldiselt, et ... kes ettekandja oli?

Teie.

Võibolla, võibolla, võibolla (hääl kõrgeneb) olin selles asjas ettekandja, aga neid asju oli nii palju. Ei meenu midagi.

Neist viiest noormehest, kellest kolm olid alaealised, on kaks surnud. Olen rääkinud umbes 15 inimesega, advokaadid, prokurörid, kohtunikud. Ainsad, kes seda ei mäleta, olete teie ja Vaike Merka. Kõik teised mäletavad detailideni.

Meil oli asju väga palju ja detailides pole võimalik ühte asja mäletada, kui te ütlete, et see oli huligaansus.

See oli kõigile selge, et see polnud huligaansus ja süütõendid olid fabritseeritud. Need poisid ei pannud seda ausammast põlema.

Kes seda sellisel juhul fabritseeris?

KGB.

Pole nagu aimugi. Meie kontrollisime ainult toimiku ja esimese astme kohtuotsuse järgi.

Isegi prokurör Jaan Naaber väitis, et kogu sellel asjal oli kindlasti poliitiline taust.

Ma ei mäleta, et sellel oleks mingisugune poliitiline taust olnud. Ma ei mäleta hästi seda asjagi. Kui prokurör väidab, et oli poliitiline taust, siis ta pidi ometi olema sellest teadlik ja toetama seda süüdistust.
Vaevalt et prokurör ütles, et ta ei toeta seda süüdistust ja meie kogutud tõenditega leidsime, et esimeses astmes langetatud kohtuotsus on ebaseaduslik. Aga raske on anda asjade kohta mingisuguseid selgitusi, mis juhtusid kümme ja enam aastat tagasi.
Kas neil oli veel mingisuguseid episoode?

Kriidiga märgi tegemine Linda kujule.

See oli see haakristi tegemine?

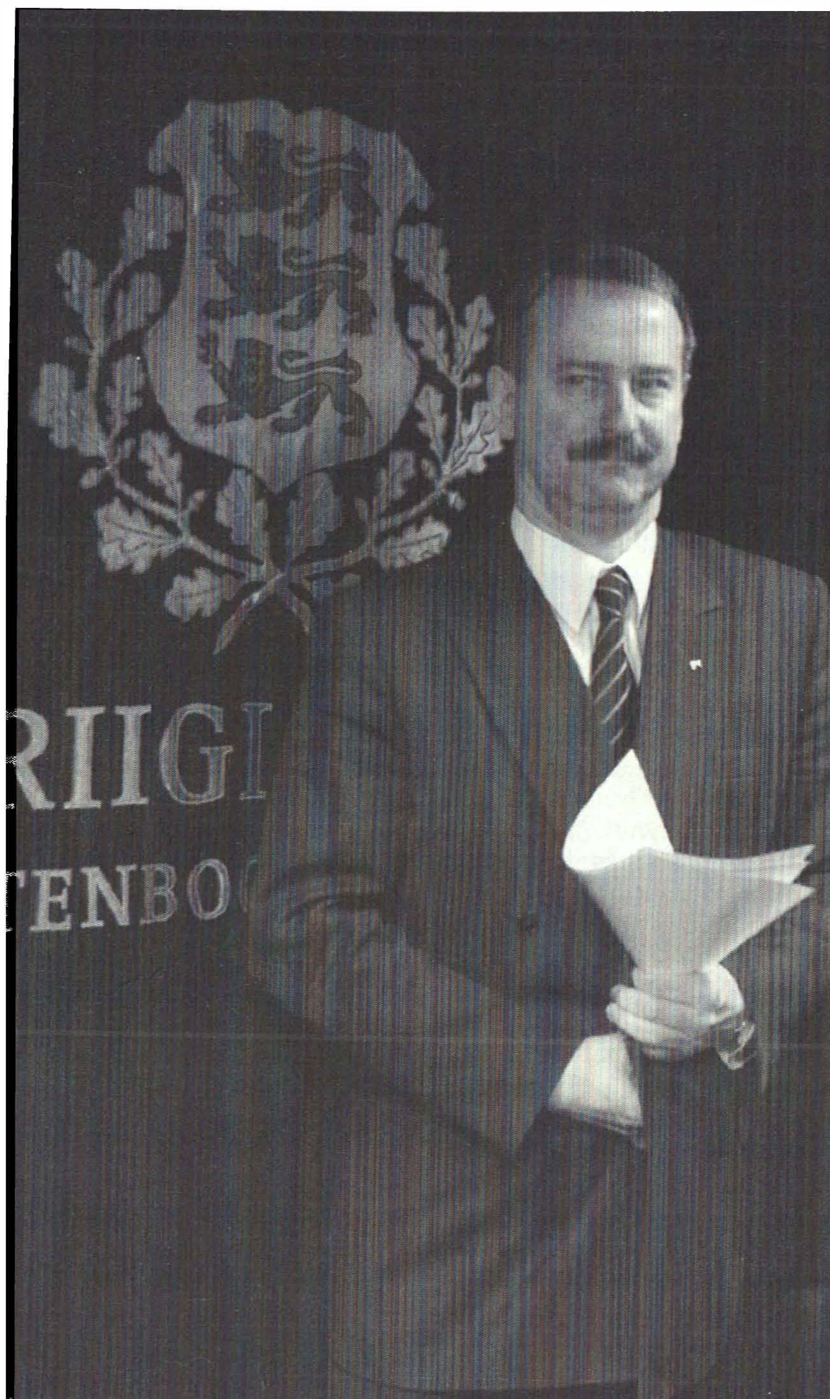
Ei, need olid tähed NF. Ühe poisi kodust leiti sini-must-valge lipp, millel oli peal haakrist.

Vaat ei oska öelda. Ei oska rohkem kommenteerida.

Aga kui kolleegium istus, kas siis otsuse koostaja oli tavaliselt ettekandja või tehti seda kollektiivselt?

Otsustati kollektiivselt. Hääled võisid jaguneda näiteks 2:1. See oli nõupidamiste toa saladus.
Ettekandja koostas kohtumääruse küll, millega ta siis jättis jõusse, muutis või tühistas.

KOLMAPÄEVAST ESMASPÄEVANI
29. JAANUAR – 3. VEEBRUAR

Peaminister Siim Kallas soovitas siseministril tagasi astuda

AIN SEPPIKU AVALDUS 29.01

Annan oma seisukoha ligi kakskümmend aastat tagasi toimunud sündmustele. Rühm noorukeid, kes ise nimetas ennast natsionaalfašistlikuks parteiks (kasutati tähistust NF), mis on fikseeritud ka kohtumaterjalides, väljendas oma suhtumist kaaskodanikesse selle kaudu, et rüvetas Toompea jalamil asuvat Linda kuju, pani põlema mälestussamba Balti jaama vastas ning joonistas fašistlikku sümboolikat Tallinna majadele, tänavatele ja aedadele. Kõiki nimetatud asjaolusid tunnistasid nad eeluurimise käigus, mis toimus advokaatide juuresolekul ja välistab tõendite fabritseerimise.
Sellele tuginedes mõistis esimese astme kohus noormehed süüdi. Minu roll ENSV Ülemkohtu kriminaalkolleegiumi liikmena oli läbi vaadata esimese astme kohtu otsuse protsessiõiguslikud aspektid ning hinnata, kas otsus vastas kogutud tõenditele. Mul ei olnud mingit alust arvata, nagu olnuks süüdistus välja mõeldud, kuigi mõned süüalustest ja nende kaitsjatest võivad seda väita. Tegelikult jääb huligaansus huligaansuseks sõltumata ajast ja riigikorrast. Sellele seisukohale jõudis ka aastaid hiljem – 1995. aastal – Riigikohus. Süüdimõistetuid täielikult ei rehabiliteeritud, vaid nende tegevus kvalifitseeriti ümber kuritahtlikust huligaansusest tavaliseks huligaansuseks.
Kujutage ette, milliseid hinnanguid peaksid praegused kohtunikud andma fašistlikku sümboolikat ja ideoloogiat levitava noorterühma tegevusele, kes on rüvetanud ka Eesti rahvusliku sümboli – Linda kuju. Kahtlemata on ühiskond nende aastate jooksul muutunud sallivamaks, kuid on asju, mida ka praegu ei andestata.
Kohtusin täna hommikul peaminister Siim Kallasega. See kohtumine andis mulle jõudu ja tuge jätkamiseks tema valitsuses. Ka peaminister oli seda meelt, et tegu on valimiseelse laimukampaaniaga. Mind on hoiatatud, et minu vastu püütakse fabritseerida ka muid kõikvõimalikke süüdistusi. Mul jääb üle vaid meelde tuletada, et laim ja tõe moonutamine ei kuulu heade poliitiliste tavade hulka.

RES PUBLICA ESIMEHE JUHAN PARTSI AMETLIK AVALDUS 29.01

Seppiku tegu ei ole õigustatav ei inimlikult ega õiguslikult. Kuid sellise minevikuga inimese olek ühe sõltumatu riigi valitsuse liikme ametis on täiesti välistatud. Olen kindel, et Keskerakond kui demokraatliku ja iseseisva riigi erakond kõrvaldab viivitamatult Ain Seppiku Riigikogu valimiste nimekirjast.

KÜSIMUSED JA VASTUSED AIN SEPPIKULE UMBUSALDUSE AVALDAMISE ARUTELUL RIIGIKOGUS 29.01

Mart Nuti küsimus ettekandja Jüri Adamsile: "Mitmed küsijad on tauninud 1. detsembri 1924 Eesti töörahva relvastatud ülestõusule nn pühendatud mälestusmärgi rüvetamist kui huligaansust. Tõepoolest, mälestusmärgi rüvetamine ei ole kaugeltki mitte ilus tegu. Aga samas me teame, et seda mälestusmärki millegipärast seal Šnelli tiigi kõrval enam ei ole. Kas sa oskad öelda ja kas sa tead, kes rüvetasid seda mälestusmärki sel moel, et see on lausa kaduma läinud ja kas rüvetajad on saanud karistada?"

Ain Seppik: "Kui ma nendega kohtuksin (süüdimõistetud poistega – T.K.), eks me peaksime nendest asjaoludest põhjalikumalt rääkima ja kahtlemata on nii, et iga inimene muutub. Ka mina olen selle 17 aasta jooksul muutunud. Oleks võibolla huvitav kokku saada ja rääkida südamest südamesse. (...) Ma arvan, et kindlasti ei ole vaja üksteise peale viha kanda sellepärast, et aeg oli selline. (...) Kui mina saaksin seletada neile omi motiive ja nemad nüüd saaksid võibolla seletada ka neid asju, mida me tollal ei teadnud. Vähemalt kriminaalasjade kohtukolleegiumis. See oleks hea!"

Ain Seppiku vastus Enn Tarto küsimusele kurikuulsa nõukogudeaegse poliitilise paragrahvi 68 kohta: "Mul ei ole peas Eesti NSV kriminaalkoodeks ja ei soovita kellelgi õppida seadusi pähe. Loomulikult üksikuid paragrahve paratamatult ma sealt tean. Seda konkreetset peast mitte, tuleb alati seadust vaadata."

Veidi hiljem Mart Laari samasisulisele küsimusele vastates: "Ma just nii loll ei ole kui teie. Ma täna lugesin lehe läbi ja seal on see kirjas, mis paragrahv see on. Nõukogudevastane agitatsioon ja propaganda."

KESKERAKONNA AVALDUS 30.01

Keskerakonna juhatus kuulas neljapäeval ära siseminister Ain Seppiku selgitused ligi kakskümmend aastat tagasi toimunud sündmuste kohta ning otsustas toetada tema jätkamist siseministrina.

Juhatus leidis, et ajakirjanduse vahendusel esitatud süüdistus on fabritseeritud ja tõde ning tegelikke asjaolusid moonutav.

Keskerakond on seisukohal, et tegemist on poliitilise laimukampaaniaga, mille eesmärgiks on kahjustada erakonna ja Seppiku mainet ning valimiskampaaniat.
Keskerakonna esimehe Edgar Savisaare sõnul on raske jõuda Euroopa Liitu, kui mõni Eesti erakond nõuab fašistliku sümboolika levitajate autasustamist kõrge autasuga. "Tunnustust tuleb avaldada siseministrile, kes kohtunikuna ligi kakskümmend aastat tagasi julges fašismi propageerinud noorukeid nimetada õige nimega," ütles Savisaar.

SISEMINISTER AIN SEPPIKU AVALDUS 31.01. TAGASIASTUMISEGA TAANDAKSIN TERVE OMA PÕLVKONNA

Ajakirjanduse vahendusel minu kohtunikutegevuse kohta esitatud süüdistused ei ole pelgalt süüdistused minu isiku vastu – olemuslikult puudutavad need tervet põlvkonda.
Näen ohtlikke nõiajahi märke ühiskonna teadlikuks lõhestamiseks: see on inimeste jagamine endisteks, praegusteks ja uuteks. Ühiskonna stabiilsuse ja kokkuleppe seisukohast on selline tegevus hävitav. Vaid süüdistusi kuulav, avaldav ja võimendav mõttelaad puudutab valusalt tuhandeid Eesti inimesi, kes oma sünniaasta ja saatuse tõttu elasid ja töötasid okupeeritud Eestis, kuid tegid oma tööd tollases olustikus ausalt.
Meie ei ole valmis oma elatud elu ja saatust maha kriipsutama. Meie põlvkonna sünni- ja noorusaastad langesid okupatsiooniperioodi. Kestmine rahvana tähendas inimene olemist, oma laste kasvatamist, neile hariduse andmist ja tööd.
Kohtunikuna töötades ei saa kohaldada õigust valikuliselt. Ka Euroopa Inimõiguste Kohus on oma käesoleva aasta 21. jaanuari otsuses väljendanud, et uut õiguskeskkonda ei saa üle kanda aastate taha, kuna isik ei pea muudatusi ette nägema. Otsuses rõhutati eraldi, et uued tõlgendusmeetodid, isegi Riigikohtu hilisemad seisukohad ei ole kohaldatavad isiku kahjuks, kuivõrd isik peab järgima üksnes kehtivat õiguslikku regulatsiooni ega pea ette nägema hilisemaid muudatusi.
(...)
Pean vajalikuks korrata, et olen teinud oma tööd ausalt ja ma ei ole süümevannet rikkunud. See, et meie põlvkond elas nõukogude ajal, ei tähenda, et meil ei oleks aateid.

KESKERAKONNA AVALIK KIRI OLAV AARNALE JA ERAKONNALE RES PUBLICA 31.01. VAATA RAEVUS TAGASI

Lugupeetud härra Olav Aarna

Teie avalik kiri Ain Seppikule paneb meenutama ühte juhtumit 1958. aasta juunist ülemaailmselt tehnikanäituselt Brüsselis. Tsiteerime Indrek Jürjo raamatut "Pagulus ja Nõukogude Eesti", välja antud Tallinn, 1996 (ERAF SM.f.136. s. 2967, 1.5.): "Brüsseli tööstusnäitusel viibis peale "Juhani" veel üks teine KGB agent Eestist – agent "Uran". See oli tulevane Tallinna Polütehnilise Instituudi rektor Agu Aarna, kes oli värvatud MGB 5. osakonna poolt 26. veebruaril 1947 nõukogudevastase elemendi väljaselgitamiseks oma tuttavate seast. Brüsselist tõi "Uran" kaasa 9 ameeriklaste keemilise aparatuuri prospekti, mis pakkusid suurt huvi nõukogude keemiaspetsialistidele. "Juhani" operatiivmängu "Uran" kaasatud ei olnud, mõlemad agendid tegutsesid n-ö iseseisvalt."
Härra Olav Aarna, kas Teie suudate anda garantii, et Teie lennukas elukäik ja karjäär nõukogude ajal ei olnud kuidagi seotud KGB abistava käe või soosinguga agent "Urani" pojale? Kas ja millise hinnangu olete ausa inimesena andnud oma isa tegevusele? Kas Teie "hiline" poliitikasse tulek ei olnud seotud mitte süümevande kaotamisega? Kas olete eeltoodud faktist informeerinud ka oma erakonda Res Publicat?
Avaldame lootust, et suudate anda ausa ja õiglase vastuse kõigile esitatud küsimustele nii oma isa kui ka iseenda kohta.

Alles pärast meie kirjale vastamist tekib Teil moraalne õigus rääkida nendel teemadel ja anda hinnanguid mitmetele põlvkondadele.
Soovime Teile selleks jõudu!

SISEMINISTER 02.02 HAAPSALUS. INTERVJUUST LÄÄNE ELULE

Kui kohtunikud hakkaksid kõigi ees vabandama, keda nad kunagi on süüdi mõistnud, ei saaks nad oma ametit pidada. Saate aru, milline džinn on praegu pudelist välja lastud.
(...)

Pärast Savisaare lindiskandaali pole sellist massilist ja totaalset rünnakut ühe inimese vastu olnud. Pealegi, maailm ei mõistaks seda. Et vaid üht inimest koheldakse sedaviisi. Mingit võrdse kohtlemise printsiipi ei ole. Ka Ameerikas ei võeta üht inimest autokolonnist välja ega karistata teda kiiruse ületamise eest. Karistatakse kas kõiki või mitte kedagi.

(...)

Polnud mingit partei survet. Ja mille pärast vabandada? Et ma õigust mõistsin, nagu seadus ja südametunnistus ette nägid?

(...)

Riigikohus ei rehabiliteerinud neid poisse, vaid hindas nende tegevuse ümber.

(...)

Kui tahetakse põlvkondadevahelist sõda, siis see ka saadakse.

PEAMINISTER SIIM KALLASE KIRI AIN SEPPIKULE JA KESKERAKONNALE 03.02

Austatud Ain!

Mul on korduvalt olnud võimalus kinnitada nii Sulle kui ka avalikkusele, et hindan meie koostööd valitsuses kõrgelt. Oled ilma kahtluseta praeguse valitsuse üks tugevamaid ministreid. Sind iseloomustab tasakaalukus, tõhusus ja korrektsus. Lisaks on Sinuga kui inimesega alati meeldiv suhelda. Seetõttu on mul äärmiselt kahju, et süüdistused, mis Sinule viimastel päevadel on esitatud, on tekitanud sellise keerulise ja ebameeldiva olukorra, kus me seisame vajaduse ees kujundada teatud otsustused.

Olen kujunenud olukorra üle palju mõelnud ja jõudnud järgmiste kaalutlusteni.

Vaadakem koos meie ajalugu ja selle seoseid tänapäevaga. Pole kahtlust, et Nõukogude aeg oli väga kuri aeg eesti rahva elus. Eriti kuri oli Nõukogude süsteemis tema karistusaparaat. Kurjad ja tänapäevas mõistetamatud ning noorema rahva jaoks isegi uskumatud olid selle karistusaparaadi uurimis- ja süüdistusmeetodid, ebaõiglased ja mitteadekvaatselt julmad need karistused, mis määrati tühiste, aga vähegi poliitilise varjundiga tegude eest. Tänapäevas on raske mõista selle karistusaparaadi tegevuse väikseimatki õigustamist. Arvan, et kui taasiseseisvumise algusaastatel oli avalik arvamus isegi pisut leebem, siis mida kaugemale jääb meist Nõukogude aeg, seda mõistetamatum on ava-

likkusele, kes on juba harjunud hoopis teistsuguse õigusemõistmisega, isegi marginaalne ja isiklikult väga korrektne osalemine selle karistusaparaadi töös.
Poliitik on avaliku elu tegelane, kes peab tajuma avalikkuse ootusi ja nendele vastavalt kujundama oma tegusid ja otsustusi. Kujunenud olukorras arvan, et oleks kõige parem Sulle endale, kui Sa ministri kohalt tagasi astuksid. Lisaks julgen Sulle soovitada veel kahte asja – esiteks pöörduda ise halduskohtu poole, et see annaks hinnangu Sinu süümevande õigsusele, ja teiseks, avaldada eelkõige tollasel protsessil süüdimõistetutele oma kahetsust toimunu üle. Siis võiksid Sa julgesti minna vastu valimistele ja jätta lõplik hinnang valijatele. Oletan, et meil kõigil on olnud piisavalt aega toimuva mõtestamiseks.
Ootan seetõttu Sinu vastust peatselt. Soovin jõuda lahenduseni tänase päeva, esmaspäeva, jooksul.

Austatud Keskerakond! Lugupeetud koalitsioonipartner!

Meie koalitsioon on toiminud hästi. Valitsuses on olnud asjalik, töine õhkkond. Oleme paljudele rasketele probleemidele leidnud pädevad lahendused. Suur positiivne osa valitsuse töös on olnud asjatundlikul siseministril Ain Seppikul. Kuid praegu on kujunenud olukord, kus Ain Seppiku ümber toimuv ähvardab paralüseerida kogu valitsuse töö. Mul on kindel ettekujutus, et sisustame lähema kuu oma poliitilises tegevuses mitte nende positiivsete ideede levitamise ja kaitsmisega, mis meile südamelähedased on, vaid sisuliselt nõukogude võimu ja tema karistusaparaadis töötanud inimeste õigustamisega. Palun austatud koalitsioonipartnerit kujunenud olukorda tõsiselt kaaluda. Minu ettepanek on esitatud selle kirja Ain Seppikule suunatud lõigus.
Mõistan, et seda ettepanekut tehes riskeerin valitsuskriisiga ja kriisiga mitmes omavalitsuses. Aga see risk on väiksem ja lühiajalisem, kui osutuda pikas perspektiivis sisuliselt seotuks nõukogude süsteemi järjepidevuse tunnistamisega.
Mõlemale praeguse koalitsiooni erakonnale oleks parim lahendus siseminister Ain Seppiku vabatahtlik kõrvale astumine. Nii nagu ka Ain Seppikule endale. Loomulikult tuleks teha kõik ka selleks, et vältida valitsuskriisi, mis oleks Eesti Vabariigile kaheldamatult ebameeldiv ja ebasoovitav.

Lugupidamisega

Siim Kallas

EESTI KESKERAKONNA PRESSITEADE 03.02

Siseminister Ain Seppik esitas peaministrile lahkumispalve. Oma otsuses lähtus Seppik parimatest soovidest Eestile ning vajadusest hoida ühiskond ühtsena.
Seppik rõhutab, et ta ei soovi riskeerida valitsuskriisiga, mis oleks Eesti Vabariigile kaheldamatult ebasoovitav ning peab seetõttu õigemaks vabatahtlikult tagasi astuda.
Ain Seppik hindab kõrgelt koostööd peaminister Siim Kallase ja teiste valitsuse liikmetega. Ka peaminister on kinnitanud, et Seppiku näol on olnud tegemist praeguse valitsuse ühe tugevama ministriga, keda iseloomustavad tasakaalukus, tõhusus ja korrektsus.
"Mul oli juba mitu päeva tagasi plaanis taanduda sellest räpasest mängust ning ma rõhutan, et ma lahkun vabatahtlikult. Küll valitsusest, mitte aga poliitikast. Lõpliku hinnangu annavad meile kõigile ikkagi valijad – nii minule kui ka nendele, kes minu laimamise pealt poliitilist profiiti püüavad lõigata.
Soovin säästa Keskerakonda ja selle toetajaid minu vastu algatatud laimukampaania painest," ütles Ain Seppik.

KESKERAKONNA PRESSITEADE 03.02. SEPPIK NÕUAB KOHTUS OMA AU JA HEA NIME TAASTAMIST

Eesti Keskerakonna juhatuse liige Ain Seppik esitas täna Tallinna Linnakohtule hagi Eesti Päevalehe ja Postimehe vastu nõudes tema kohta esitatud ebaõigete andmete ümberlükkamist ja au teotamise lõpetamist. Seppik nõuab nendelt ajakirjandusväljaannetelt alusetuid süüdistusi ümberlükkavat avaldust ning vabandamist.
Ta rõhutab, et tegelikkusele mittevastavad ja välja mõeldud on väited, nagu oleks ta inimesi piinanud ja represseerinud; nagu ta oleks teinud teadvalt valesid kohtuotsuseid fabritseeritud süütõendite alusel ja sündmuste kohta, mida ei olevat kunagi toimunud; nagu oleks tema tegevus põhjustanud kahe inimese surma; nagu oleks ta süüdi altkäemaksu väljapressimises ja süümevande rikkumises. Seppik leiab, et ülalnimetatud ajalehed tegutsesid pahauskselt, kuna nad olid teadlikud, et Eesti Ajakirjanduseetika Koodeksi kohaselt peavad väljaanded kandma hoolt selle üle, et ei ilmuks ebatäpne, moonutatud või eksitav informatsioon.
Hagiavalduses märgitakse, et kaks ajalehte on levitanud avalikkusele otseseid valeandmeid selle kohta, nagu oleks Seppik toime pannud

kuritegusid, olgu see siis teadvalt alusetu süüdimõistmine, altkäemaksu väljapressimine jms.

"Kohtupraktikas ei ole veel arutatud niivõrd valelikku, räiget, süstemaatilist ja koordineeritud laimukampaaniat," ütles Seppik oma hagiavalduses. Seoses sellega taotleb Ain Seppik EPL-lt ja PM-lt kahjutasu välja nõudmist 10 000 000 (kümne miljoni) krooni ulatuses, samuti ka kohtukulude väljamõistmist.

"Ma mõistan, et selline summa on Eesti kohtupraktika jaoks ennekuulmatu. Aga kui järele mõelda, siis ka minu vastu sihitud laimurünnak on olnud ennekuulmatu. Hagi on erandlik ja ka kahjutasu peab vastama olukorrale," ütles Seppik.

"Olen kahjunõuet esitades lähtunud sellest, et ajalehtede eesmärgiks võis olla minu au teotamise arvelt saada rahalist kasu," märkis Seppik.

Ain Seppik lubas kohtuprotsessiks valmistuda hoolikalt ja kinnitas, et tal on arvukalt täiendavaid fakte ja argumente, mida ministriametis enda kaitseks kasutada ei oleks sobinud.

Seppik ütles, et ta soovib oma hagiavaldusega üksnes õiguse jaluleseadmist, mitte aga kättemaksu või uut nõiajahti.

SEPPIK OMA TÕES KINDEL.
EPL 05.02

Esmaspäeval siseministri ameti maha pannud Ain Seppik ei pea mõeldavaks tema osalusel süüdi mõistetud noormeeste ees vabandamist ega kohtus oma süümevande õigsuse tõestamist.

(...)

Seppiku kinnitusel ei saa ta teha ei üht ega teist. "Peaminister ajab siin midagi kapitaalselt segi," lausus ta. "Need inimesed olid süüdi mõistetud tolleaegsete kehtivate seaduste alusel toime pandud tegude eest."

Seppiku sõnul tekib absurd, kui kohtunikke sunnitakse seaduslike kohtuotsuste eest süüdimõistetute ees vabandama.

Samuti ei kavatse eksminister süümevande asjus kohtusse pöörduda. "Arvan, et pole süümevannet rikkunud," lausus Seppik.

Ka pole tema sõnul olemas protseduuri, mis lubaks süümevannet vaidlustada.

(...)

Seppik ütles, et ei pane Kallasele tema seisukohti pahaks. "Pean Siim Kallast heaks peaministriks ja jään enda juurde," märkis ta.

AIN SEPPIKU INTERVJUU
SL ÕHTULEHES 04.02

Ainus, mida võib mulle ette heita, on see, et poistele määratud karistus oli natuke liiga karm.
(...)
Peale lindiskandaali ei tea ühtegi nii massiivset rünnakut poliitiku vastu. Savisaar patsutas õlale ja ütles, et sinust hakkab poliitik saama.

EVELYN SEPP 05.02 – KESKERAKONNA JA EDGAR SAVISAARE PRESSIESINDAJA SEISUKOHT ERAKONNA HÄÄLEKANDJAS KESKNÄDAL

Kohtunikku sunnitakse kurjategija ees vabandama.

AIN SEPPIK JA SÜÜMEVANNE

AIN SEPPIK:
"MA EI OLE RIKKUNUD SÜÜMEVANNET."

Eesti Vabariigi seadus Süümevande andmise korra kohta (rk s 22.09.94 nr 386 jõust 14.11.94) ütleb:

(...) Kodanike jälitamiseks ja represseerimiseks nende poliitiliste veendumuste, ebalojaalsuse, klassikuuluvuse või Eesti Vabariigi riigi- või kaitseteenistuses olemise eest loetakse kõik kohtuvälised massirepressioonid 1940.–1950. aastail Eestis, **samuti kõik tahtlikud teod, mis on viinud või kaasa aidanud süüdimõistva kohtuotsuse langetamisele isikute suhtes, kes on nüüdseks Eesti Vabariigi seaduse "Kohtuväliselt represseeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise kohta" (RT 1992, 7, 103; RT I 1993, 76, 1128) alusel rehabiliteeritud või kuuluvad rehabiliteerimisele individuaalse taotluse alusel.**
(RK s 22.09.94 nr 386 jõust 14.11.94 - RT I 1994, 68, 1170)

(...) Kodanike jälitamises või represseerimises osalenud isikuteks käesoleva paragrahvi 4. lõike mõistes on:
....
6) **alusetult süüdimõistetud ja seaduse jõustumise päevaks rehabiliteeritud isikute süüdimõistmisele eelnenud kohtueelses või kohtumenetluses** juurdleja, uurija, eksperdi, spetsialisti, kohtuniku, kohtukaasistuja või prokurörina tegutsenud isikud, kui on kohtulikult tõendatud, et nende isikute tahtlik tegevus tõi kaasa isiku alusetult süüdimõistmise.
(RK s 22.09.94 nr 386 jõust 14.11.94 - RT I 1994, 68, 1170)

KOMMENTAARID
ENDINE RIIGIKOHTU KOHTUNIK
HERBERT LINDMÄE

Kas 1995. aasta Riigikohtu otsus rehabiliteeris täielikult kuriteo koosseisu puudumise tõttu 1985. aastal Eesti NSV Ülemkohtus süüdi mõistetud noorukid Peeter Bötkeri, Kaido Siideri, Toivo Paabu, Toomas Ildi ja Margus Mõtuse?

Päris selgelt tuli esile nõukogudevastane moment. Kaksipidi mõistmist seal küll olla ei saa.

ÕIGUSKANTSLER ALLAR JÕKS

"Süümevande kohtus vaidlustamise võimalus on Eestis jätkuvalt võimalik, kuid karistada valevande eest ei saa," kinnitas õiguskantsler Allar Jõks endise siseministri Ain Seppiku ümber puhkenud süümeskandaali ajal. Jõks teatas vastuseks peaminister Siim Kallase järelepärimisele Seppiku süümevande õigsuse kohta, et süümevande vaidlustamise võimalus kohtus alates 2001. aastast võib kõne alla tulla siis, kui selleks on halduskohtumenetluse seadustiku alusel kohtusse pöördujal põhjendatud huvi avalik-õigusliku suhte kindlakstegemiseks.
Jõks märkis, et seega on vähemalt teoreetiliselt võimalik süümevanne vaidlustada halduskohtus. "Kas tuvastamiskaebust halduskohus menetlusse võtab, seda absoluutse veendumusega ei saa kinnitada, sest puudub sellealane kohtupraktika pärast 2000. aasta 31. detsembrit."
Suurema tõenäosusega võiks Jõksi hinnangul halduskohtus olla lubatud süümevande andnud isiku esitatud tuvastamiskaebus oma au ja väärikuse kaitseks ehk rehabiliteerimiseks.
Süümevanne kehtis põhiseaduse rakendamise seaduse alusel koos seadusega süümevande andmise korra kohta kuni 2000. aasta 31. detsembrini. 2001. aastast alates ei pea enam süümevannet andma.

ENDINE PEAMINISTER SIIM KALLAS

Ometi soovitas endine peaminister Siim Kallas nn tagasiastumist soovitavas kirjas Ain Seppikule tal ise oma süümevande asjus kohtusse pöörduda.
"Lisaks julgen Sulle soovitada veel kahte asja – esiteks pöörduda ise halduskohtu poole, et see annaks hinnangu Sinu süümevande õigsusele, ja teiseks, avaldada eelkõige tollasel protsessil süüdimõistetutele oma kahetsust toimunu üle," ütles Kallas kirjas Seppikule.

ENDINE SISEMINISTER AIN SEPPIK

Pärast tagasiastumist siseministri kohalt teatas Seppik vastuseks Siim Kallase kirjas toodud soovitustele, et ta ei kavatse süümevande asjus kohtusse pöörduda. "Arvan, et pole süümevannet rikkunud," lausus Seppik. Ka pole tema sõnul olemas protseduuri, mis lubaks süümevannet vaidlustada.

VALDEK LANSI JUHTUM

Süümevande kümneaastases praktikas on teada vaid üks juhus, kus valevande andmine leidis kohtus tõendamist.

Valdek Lans oli aastatel 1984–1988 KGB Narva osakonna ohvitser. Alles septembris 1999 eestindas Vadim Tomilov oma nime Valdek Lansiks. Esimese katse poliitikasse siirduda tegi Lans Tomilovina veel üle-eelmise linnavolikogu koosseisu ajal, mil ta kandideeris edutult Narva linnapeaks.

Riigiprokurör protestis aga 2000. aastal Lansi süümevande ning Jõhvi halduskohus tunnistas selle märtsis 2001 tõele mittevastavaks. Pärast seda tühistati kohtu poolt ka tema rahvasaadiku staatus Narva volikogus.

1999. aasta valimistel sai veel Tomilovi nime all Keskerakonna nimekirjas kandideerinud Lans 80 häält ning volikogusse vedas ta oma häältega hilisem linnapea Eldar Efendijev. Linnavolikogu liikmena valiti Lans Narva linnavolikogu haldusreformi komisjoni esimeheks ning häältelugemise esimeheks endise linnapea Efendijevi valimistel.

2002. aasta kohalikel valimistel kandideeris Lans aga uuesti Keskerakonna nimekirjas Narva volikogusse, sest süümevannet enam ei nõutud.

PEETER BÖTKERI JA TOOMAS ILDI ELUST KUSTUTATUD AASTAD

Peeter Bötker ja Toomas Ild

PEETER BÖTKERIT KARISTATI KOLMEAASTASE VABADUSKAOTUSEGA ÜLDREŽIIMIGA KASVATUSLIKU TÖÖ KOLOONIAS. PRAEGU ELAB JA TÖÖTAB PEETER ROOTSIS. TA ON POLITOLOOGIA ÕPPEJÕUD ÜLIKOOLIS NING TÖÖTAB OMA DOKTORITÖÖ KALLAL.

Pärast vangistusest vabanemist pidite elu alustama Rootsis. Kas teil on olnud plaane Eestisse tagasi tulla?

Mul oli kindel kavatsus Eestisse tagasi tulla kuni üleeilse päevani... Mõtlesin, et kui väitekirja ära kaitsen, siis tulen. Hetkel ma küll ei oska enam öelda.

Siseminister Ain Seppik on nüüd selgelt välja öelnud, et ta ei kahetse mitte midagi ning arvab endiselt, et te olite huligaanid, kes kuulusid fašistlikusse organisatsiooni? Kuidas see teile mõjus?

No muidugi huligaanid. Ma olin ju siis 15-aastane ja mulle ei saanud seda kuulsat poliitilist süüdistust § 68 määrata, see hakkas kehtima alles 16-aastastel - täisealistel.
Poole aastaga Patareis leiutasid nad selle mälestusmärgi süütamise süüdistuse. Kalle Klandorf kasutas selleks Pagari keldris oma suurt keha... Kaido Siiderit ei lastud kolm päeva magada. Seejärel varises ta kokku, peaga vastu kivipõrandat. Pärast seda ei olnud ta enam endine Kaido. Proovigu Seppik ka kümme kuud sellistes tingimustes Patareis veeta ja pärast ükskõik missugustele süüdistustele mitte alla kirjutada.

Tallinna linnapea ja Keskerakonna esimees Edgar Savisaar tegi Seppikut kaitstes avalduse, et siseministrile tuleb avaldada tunnustust, kes kohtunikuna ligi 20 aastat tagasi julges fašismi propageerinud noorukeid nimetada õige nimega.

Ma ei oska selle kohta ausõna mitte midagi öelda, see ületab minu kujutlusvõime piiri. Edgar on Edgar...

Ütlesite, et mõtlesite kogu öö nende asjade üle, mis juhtus teiega 1985. aastal ja mille järelmid on nüüd Eestis päevakorras.

Mind isiklikult šokeerib kõige rohkem Seppiku jõhkrus, kuidas ta kõike olnut kommenteerib. Teadlasena näen ma üldisemat endise kommunistliku nomenklatuuri kokkutõmbumist ja konsolideerumist. Peale sellise seltskonna on Keskerakonnas kindlasti naiivsusest sinna astunud inime-

si, keda pole milleski süüdistada. Ilmselt püüab nomenklatuur sellele osale lõplikult ära teha ridade kokkutõmbamisega. Üldisemalt toimub see kogu Ida-Euroopas.

Mida soovitaksite Seppikule inimlikus plaanis teha?

Keegi ei ole kunagi meilt vabandust palunud, aga Seppikult ma seda küll enam ei looda. Hea küll, Seppik astus tagasi ja ilmub siis varsti jälle kusagil välja mingis teises ministriametis. Eestis oleks tulnud 1990. aastate alguses ühiskond dekommuniseerida, nagu seda tehti Ida-Saksamaal. Hea näide on Klandorf, löödi eriteenistusest minema, öötsus vahepeal kusagil ja nüüd on jälle Tallinna politsei abiprefekt. Ma ise kardangi ausalt öeldes Klandorfi-suguseid. Tema oli meie peapiinaja ja olematu süüdistuse kokkuklopsija. Aga tal on ju märkmik kriminaalkurjategijate nimedest pungil.

Kas te siis panite selle mälestusmärgi põlema või ei?

Ma olen üha enam kahtlema hakanud, kas seda üldse kunagi põlema pandigi. Miks on vaja põlema panna kommunistide kuritegudele pühendatud mälestusmärki, mis on tehtud kivist. Ega me ju nende auks mingit igavest tuld ei tahtnud organiseerida.

TOOMAS ILD MÕISTETI SÜÜDI JA KARISTATI KOLMEAASTASE VANGLAKARISTUSEGA. PRAEGU TÖÖTAB TOOMAS TALLINNAS ARVUTISPETSIALISTINA.

Kui me olime 10 kuud eeluurimisel ära istunud, siis lootsime, et saame aastase karistuse ja varsti koju. Kolm aastat oli tõeline šokk. Ega me alguses ei uskunud, et kriidiga plangule kirjutamise ja ketsininadele joonistamise eest võib vangi panna. Aja jooksul hakati igasuguseid imelikke asju meile kaela ajama. Mälestusmärgi süütamise süüdistus ei tulnud kohe alguses, ja see tundus nii jabur.
Alguses me muidugi võtsime kõik omaks, sest, noh, nende meeste käes olles oli nii lihtsam. Peale esimest kohtuprotsessi lükkasime kõik ümber. Siis pandi Peeter Patareis ühte kambrisse venelastega ja mind kambrisse, kus küttesüsteemi torud olid lõhki, aga väljas oli veebruar. Need kaks päeva seal jäid küll selgelt meelde, külm oli. Eks muidugi uurijad vihjasid ka võimalusele meid kuhugi Venemaale kolooniasse saata, kui me üles ei tunnista. See mõjus tookord kindlasti. Uurijad käisid Patareis meid iga

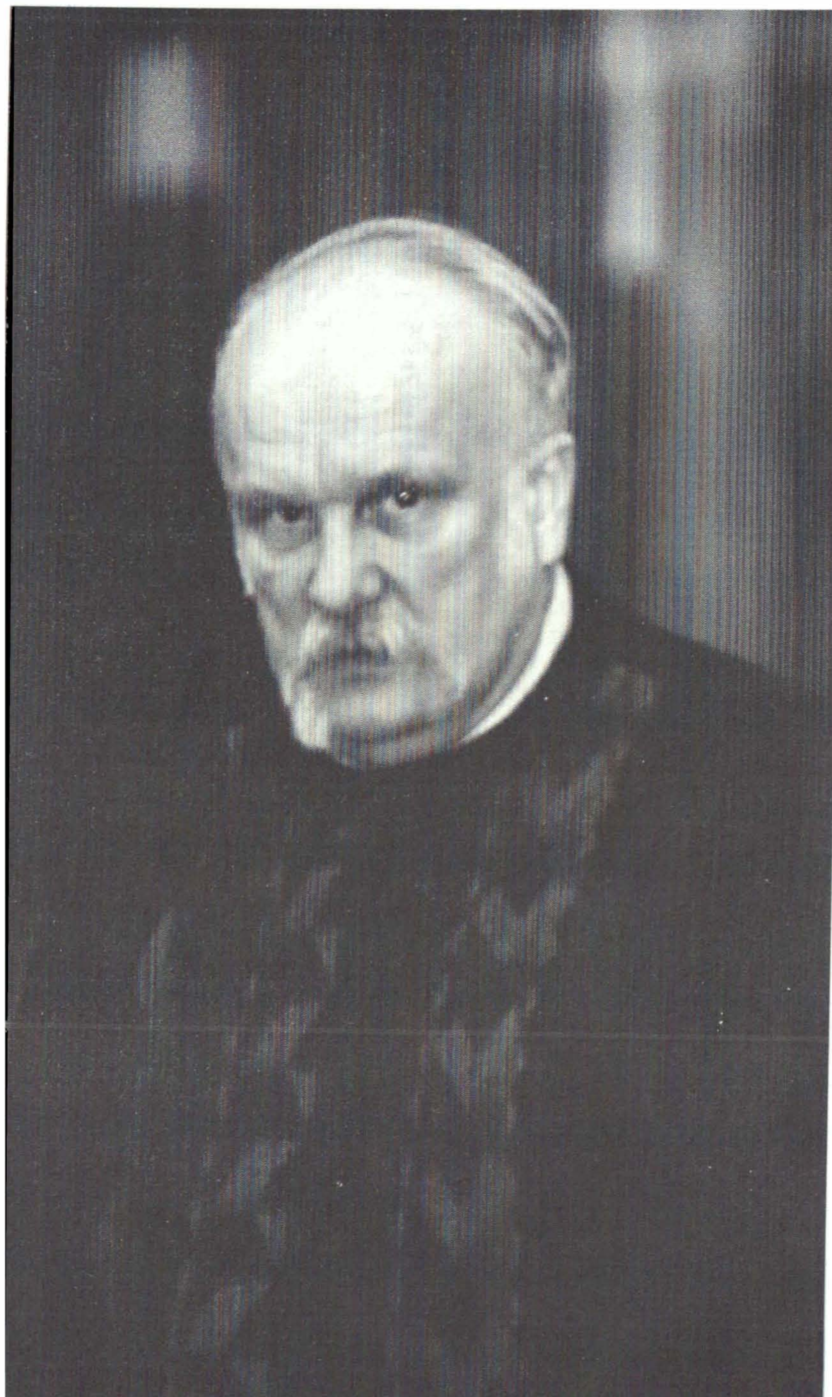
nädal üle kuulamas. Mulle jäi mulje, et Klandorf juhtis seda uurimist. Mäletan veel uurijat nimega Kukk, kes oli kogu aeg purjus. KGB-st käis keegi Oras, venelaste nimed ei ole meeles. Pärast vangist vabanemist võttis Klandorf veel meiega ühendust. Jutu sisu oli umbes selline, et ärge viha pidage.

Elu nad ausalt öeldes rikkusid meil kõigil ära. Ma olin 16, kui kinni läksin, ja 19, kui välja sain. Suur osa noorest elust. Ja pärast seda edasiõppimise plaanid, mis varem olid, jäid lihtsalt katki.

Tänaseni tahaks teada saada, kellele seda vaja oli ja kes selle asja välja mõtles. Kui olime mõnda aega kinni olnud, siis hakkasime alles aru saama, et ega keegi meid enam niisama välja ei lase ja vabandust paluma ei tule. Neil ei olnud tegelikult mingeid tõendeid. Kogu see samba-lugu oli väljamõeldis ja isegi süüdistuskokkuvõttest aru saada, et ebaloogiline. Lausa öeldi umbes nii, et tuleb profülaktika mõttes ära teha.

Eks see vangla mõjus meile kõigile. Kõik olid hoopis teised inimesed, kui välja said.

KOHTUPROTSESSIL OSALENUD MEENUTAVAD

Ain Seppiku erakonnakaaslane Koit Pikaro ei uskunud poiste süüd

VELJO VIILOL

Tallinna linna Oktoobri rajooni rahvakohtu esimesel istungil ei peetud süütõendeid küllaldasteks ja süüdistusi põhjendatuiks. Kohtunikuks oli sellel protsessil praegu advokaadina töötav Veljo Viilol.

Süütõendid olid tõesti ikka väga nõrgad. Peale poiste endi poolt antud ütluste olid mõned tunnistajad ka, kes nägid pimedas mälestusmärgi juures mingeid ärajooksvaid inimesi. Kõige nõrgem koht oli poiste väljamõeldud teekond bensiinikanistritega kusagilt Endla tänavalt kuni mälestusmärgini, kus kõigis detailides oli tohutult vasturääkivusi. Aga eks neil oli ju vaja mingi süüdistus kokku panna.
Eks see oli minu poolt julge samm süütõendeid mitteusaldusväärseiks pidada. Aga ega mind selle eest vaiba peale küll ei kutsutud. Pärast uuriti asja täiendavalt, leiti keegi nõrganärvilisem kohtunik ja tehti ikka uus süüdimõistev otsus. Minu kohtuotsuseid üldiselt aktsepteeriti. Aga keegi kohtunikku otsuste pärast maha küll ei võtnud.
Kogu sellel kohtuasjal oli muidugi tugev poliitiline lõhn juures. Tol ajal oli see lugu tähelepanu all küll. Mäletan, et kohtuprotsessi ajal istusid saalis KGB töötajad, mõnda neist teadsin nägupidi. Arvata võib, et poisid tegelikult ei pannud seda mälestusmärki põlema.

TIIU LAO

1984. aastal Ain Seppiku osalusel koolipoiste üle peetud kohtuprotsessi selgitas toona Oktoobri rajooni rahvakohtu kohtunikuna töötanud Tiiu Lao. Selgub, et Stenbocki majas asunud rahvakohtus peeti 1924. aasta kommunistliku mässukatse mälestusmärgi põlema panemises süüdistatud koolipoiste süüdimõistmiseks kaks protsessi, sest ülemkohus ei nõustunud asja täiendava uurimisega.

Kuidas teie selles kohtuasjas kohtunikuks sattusite?

Kõik asjad määras kohtunikele arutamiseks kohtu esimees. Esimest korda tegi kohtunik Veljo Viilol määruse asja täiendavale uurimisele saatmiseks. Prokurör (Mari Küttis –T.K.) protestis selle. Protest jäi Eesti NSV Ülemkohtus rahuldamata. Asi tuli uuesti meie kohtusse ja mind määrati selle asja kohtunikuks.

Kas pärast esimest kohtuprotsessi Oktoobri rajooni rahvakohtus otsustati uus kohtuprotsess sisuliselt Eesti NSV Ülemkohtus? Ülemkohus ei olnud siis ainult rahvakohtu otsuse läbivaataja, nagu Ain Seppik on väitnud?

Kui Eesti NSV Ülemkohus oleks leidnud, et selles kriminaalasjas oli veel midagi täiendavat uurida, oleks ta prokuröri protesti rahuldanud ja asja täiendavale uurimisele saatnud. Ülemkohus aga leidis, et kohtuotsuse tegemiseks oli piisavalt tõendeid. Seega leidis rahvakohtu kohtunik Viilol, et kriminaalasjas ei olnud piisavalt tõendeid, ülemkohus aga leidis, et oli piisavalt tõendeid. Määrati uus kohtuistung asja arutamiseks uues koosseisus.

Kas te olete veendunud, et need poisid tegelikult panid selle samba põlema?

Ma ei ole sügavalt veendunud, et poisid selle mälestusmärgi põlema panid. Kuid ma ütlen, et seotus neil asjaga oli.

Miks teil selline arvamus on kujunenud?

Asja uurimise käigus kuulati üle alaealisi tunnistajaid. Ühel hetkel pidime vahetama protsessil alaealisi hooldanud pedagoogi. Uueks pedagoogiks tuli selle kooli õppealajuhataja, kus tunnistajad – lapsed – õppisid. Siis me alustasime tunnistajate ülekuulamisega uuesti. Ja siis andsid nad eelnenust hoopis teistsuguseid tunnistusi. Pedagoogi vahetus muutis kooliõpilaste ütlusi selles suunas, mis andis otsuse langetamiseks toetust. Pedagoogid saatis kohtusse tunnistama linna haridusosakond, meie neid kutsuda ei saanud. Niimoodi ma mäletan. Ma ei ole poliitik ja seetõttu on mul veidike pikem mälu.

Kas protsessi ajal oli teile ka mingit survet?

Ei olnud. Kõigepealt oli ju prokurör see, kes esitas süüdistuse ja ka karistuse suuruse. Tehti selline kohtuotsus, mida kohtu koosseis otsustas. Selle otsuse vaatas siis jälle läbi ülemkohus.

Te mäletate kõiki üksikasju sellest protsessist üllatavalt hästi?

Kahtlemata oli see üks värvikamaid ja raskemaid kohtuasju. See ei olnud kohtunikule kerge. Ausalt öeldes ei ole mul meeldiv praegu sellest kõneleda.

VAIKE MERKA

Eesti NSV Ülemkohtu kriminaalasjade kohtukolleegium vaatas 3. oktoobril 1985 läbi kohtualuste süüdistusasja süüdimõistetute ja nende advokaatide kassatsioonikaebuse alusel Tallinna Oktoobri rajooni rahvakohtu otsusele 2. septembrist 1985 ning otsustas jätta selle muutmata. Kohtukolleegium tegi otsuse Vaike Merka eesistumisel. Liikmeteks olid kohtunikud Ain Seppik ja A. Paasma.
Eesti NSV Ülemkohtu kohtunik Merka töötas kuni viimase ajani Tallinna Ringkonnakohtu konsultandina ning siirdus hiljuti pensionile.

Võibolla tõesti oli selline protsess. Ma ei mäleta nii vanast asjast küll mitte midagi. Üksikasjad ununevad, sest see oli nii palju aastaid tagasi. Otsuseid tehti loomulikult kollektiivselt, kõigil kolmel kohtunikul oli üks hääl ja pidi olema enamus.

ÜLLAR TALVISTE

Süüdimõistetud Toomas Ildi kaitsja kohtuprotsessil oli advokaat Üllar Talviste.

1995. aastal poisid rehabiliteeriti Riigikohtu otsusega. Kui ma nägin, et samad inimesed, kes tookord poisid trellide taha saatsid, on lippe vahetanud, tekkis kohe selline tahtmine kohtuprotsess nende rehabiliteerimiseks ette võtta. See on isegi veidi koomiline olukord, et tollased kodanlikud natsionalistid on nüüd süütult kannatanud vabadusvõitlejad, ehkki kogu see lugu oli muidugi väga traagiliste tagajärgedega. Üks tollastest kohtualustest tapeti vanglas kaasvangide poolt, teine hukkus juba pärast vanglast vabanemist. Kolmas kohtualune saadeti Rootsi.
Mäletan seda kohtuprotsessi hästi, sest see hakkas samal päeval, kui algas Iraagi-Iraani sõda. Minu sisetunne ütles juba siis, et tegelikult poisid ei pannud seda mälestusmärki põlema. Kui ma käisin tookord kaitsealuse juures eeluurimisvanglas, kohtasin seal ka Koit Pikarod, kes esindas uurimise poolt. Ta ütles mulle umbes sellise lause, et see lugu talle ei meeldi ja see ei ole puhas. Üks uurija oli kindlasti ka Kalle Klandorf.
Mäletan, et kohtusaalis istus kogu aeg vähemalt üks KGB-lane, kes kohutavalt higistas ja pidevalt midagi kirjutas.
Kohtuprotsessil oli tunnistustes kohutavalt lahknevusi. Tõenditeks olid ainult kohtualuste eeluurimise ajal antud isiklikud ütlused, kohtulikke

tõendeid ei olnud üldse. Kui poisid olid vanglast vabanenud, kinnitasid nad samuti, et nad ei süüdanud tegelikult seda ausammast. Siis ei olnud neil ju enam midagi varjata.
Minu isiklik versioon on selline, et poistel oli tõesti organisatsioon – naiivne-lapselik nõukogudevastane organisatsioon. Eestis oli võimul Karl Vaino ja lähenes kommunistide mässu 60. aastapäev, sellele mässule oli pühendatud Balti jaama juures olnud mälestusmärk. Oli vaja mingi propagandistlik märk maha panna kõigile näitamiseks ja hoiatuseks. Kohtualused olid siis alles lapsed ja nad ei kartnud midagi.

VIKTOR KAASIK

Süüdimõistetud Kaido Siideri kaitsja oli kohtuprotsessil Viktor Kaasik.

Loomulikult ma mäletan seda kohtuprotsessi väga hästi, minu kolleeg Üllar Talviste võib sellest rääkida väga põhjalikult. Mulle tõepoolest teatati, et minu kaitsealune Siider hukkus.

ARVO JUNTI

Süüdimõistetud Toivo Paabu kaitsja oli kohtuprotsessil Arvo Junti.

Nii palju on küll sellest kohtuprotsessist meeles, et mitte mingisugust kuriteo koosseisu ei olnud. Meil õnnestus nii palju, et esimesel kohtuprotsessil ei peetud süütõendeid piisavaks poiste süüdimõistmiseks. Loomulikult oli läbinähtav, et kogu protsessi taga oli KGB surve.

KOIT PIKARO

Osales ühel perioodil süüasja uurimises.

Mingi perioodi ma tõepoolest osalesin selle asja uurimisel. Mina ja üks uurimises osalenud kolleeg jõudsime järeldusele, et need poisid ei olnud seotud mälestusmärgi süütamisega. Ütlesime selle välja ka tollase siseministri Marko Tibari juures toimunud nõupidamisel, mille järel mind kõrvaldati jälitustöölt ja saadeti sellel väga külmal talvel uurima kaupluste vargusi Jõgevamaal.
KGB töötajad, kes selle taga olid, on lubanud näidata tõendeid, et poisid selle mälestusmärgi põlema panid, aga ei ole seda kunagi teinud. Minu veendumus on, et need poisid seda ei teinud.

KALLE KLANDORF

Osales süüasja uurimises.

Osalesin tõesti selles asjas kriminaalpolitsei poole pealt. Uurijad olid teised. Noored tegid rumaluse, panid mälestusmärgi põlema. Kui ma õieti mäletan, siis reaalset vanglakaristust neist keegi ei saanud. Aga neil olid veel muud asjad ka, kui keegi siiski vanglakaristuse saigi.
KGB oli asjaga seotud niivõrd-kuivõrd. Aga seda lugu ei tehtud poliitiliseks. Eesti KGB ilmselt ei tahtnud seda, sest siis oleks Moskvast tulnud igasugused kontrollid jne. Lugu läks huligaansusena ja seetõttu seda miilitsad uurisidki.

JAAN NAABER

Osales prokurörina kassatsioonikaebuse arutamisel Eesti NSV Ülemkohtus. Praegu riigiprokurör.

Sel ajal oli mul toimik käes ja loomulikult olin ma veendunud, et nad panid selle mälestusmärgi põlema. See ei olnud poliitiline süüdistus, vaid huligaansus, aga muidugi oli taust poliitiline. Need 1990. aastate rehabiliteerimise asjad olid kõik sarnased, vastupanu nõukogude võimule, aga kohtuprotsessi ajal oli teine võim.
Sada protsenti kindel, et mingit survet mulle ei avaldatud. Absoluutselt mitte üheski asjas 27 aasta jooksul prokurörina töötades ei ole mulle survet avaldatud.

KAIDO SIIDERI SAATUSE MÄÄRAS ÕNNETU JUHUS

Kaido Siideri õde ja ema

1985. AASTAL KOMMUNISTIDE 1924. AASTA MÄSSUKATSE MÄLESTUSMÄRGI SÜÜTAMISES SÜÜDISTATUNA VANGI MÕISTETUD KAIDO SIIDERI EMA MARE LILLEMANN JA ÕDE KAILI TOOMPALU NÕUSTUSID MEENUTAMA ÕNNETUID SÜNDMUSI.

EESTI NSV ÜLEMKOHTU KOHTUNIKU AIN SEPPIKU KOOSTATUD MÄÄRUSEGA VANGI SAADETUD KAIDO HUKKUS TRAAGILISELT 2000. AASTAL JALGRATTAÕNNETUSES.

Kes olid poisid, kes 1984. aastal kinni võeti ja hiljem kommunistide 1924. aasta mässukatse mälestusmärgi põlema panemise eest vangi mõisteti?

Õde: "Tavalised ühe tänava eesti poisid. Kogu elu keerles Pioneeride pargi ehk piukapargi ümber, mis oli tollaseks mängumaaks. Käime siiani läbi ja hoiame kokku."

Milline poiss Kaido oli?

Ema: "Kaido oli vaikne poiss. Ta oli noorematele autoriteet. Peetri ema vahel palus, et Peeter (Peeter Bötker – T.K.) ei kuula sõna, las Kaido tuleb ja räägib temaga. Kaido oli ise väga sõnakuulelik poiss."
Õde: "Peetril oli lõputu fantaasia. Tal läks tihti Kaido abi vaja."

Kuidas Kaido arreteeriti?

Ema: "Kaido läks välja ja lihtsalt jäi kadunuks. Nädal aega me ei teadnud, kus Kaido on, keegi ei teatanud meile midagi. Lõpuks sain töökoha kaudu teada, et Kaido on arreteeritud. See tuli ühe töökaaslase kaudu välja, kelle abikaasa töötas Lubja tänaval miilitsas ülemusena."

Millal te esimest korda uurijatega kohtusite?

Ema: "Mulle sõideti musta autoga tööle järele, kutsuti alla ja näidati Kaido asjade läbiotsimiseks orderit. Jõudsime koju, viisin nad kohe Kaido asjade juurde."
Õde: "Kuna elasin Kaidoga ühes toas, otsiti ka minu asjad läbi. Asjade seast võeti ära minu koolitöö keemiast. See pakkus neile suurt huvi, seal olid valemid ja põlemisprotsessist midagi."

Kas Koit Pikaro oli ka läbiotsijatega kaasas?

Ema: "Oli. Ta kutsus mind veel kööki ja küsis Kaido jaoks soojemaid riideid ja süüa. Kaido oli ülikonnas, nii nagu ta viidi. Pikaroga leppisime kokku, et järgmisel päeval viin need tema kätte. Ta ütles mulle, et tal on poisist kahju ja temale tundub, et Kaido pole süüdi. Kui läksime järgmisel päeval Lubjasse, siis öeldi, et Pikaro enam ei tegele selle asjaga."

Kas siis ilmus välja Kalle Klandorf?

Ema: "Kõigepealt käisime Klandorfiga minu isa suvilas Muugal. Seal oli isal kanister bensiiniga, mis talle erilist huvi pakkus. Klandorfi põhiline roll oli kohtus. Ta lausa võitles poiste süüdimõistmise eest. Kui istung algas, oli ka Klandorf kohal ja istus KGB meeste juures. Poisid olid noored, kes ei pidanud pingele vastu. Meil kõigil oli hirm, elu oli selline."
Õde: "Pärast vanglat rääkis Kaido, et Klandorf hoiatas: sellest loost ei tasu enam rääkida ega midagi ette võtta, kõik toimikud on tema käes."

Millal saite aru, et Kaidot süüdistatakse mälestusmärgi süütamises?

Ema: "Sellest hakkasin aimu saama alles siis, kui mind kutsuti Pikale tänavale uurija juurde. Väga tore uurija oli, naisterahvas. Rääkisime kõigest pikalt. Siis ta ütles, et käisime Kaidoga täna selle ausamba juures ning poiste jutud ei lähe üldse kokku, need on täiesti vastandlikud. Samal ajal ütles ta ka seda, et poisid on näljas. Ta oli Kaidole saia ostnud ja poiss söönud terve saia ära."

Poisse hoiti uurimise ajal kümme kuud Patarei vanglas. Mitu korda te Kaidot külastada saite?

Ema: "Isegi kohtus ei lubatud meil neile mitte midagi anda. Vaid advokaadi kaudu sai seda teha. Kõik poisid toodi kohtusaali, käed raudus."

Kes teile kohtust on eriti meelde jäänud?

Ema: "Prokurör Mari Küttis muidugi. Kui läksin tunnistama, siis ta rõhutas, et üksi kasvatate poega ja ei oska teda kasvatada. Kui ma püüdsin Kaidot kaitsta, et ta oli sel süütamise päeval kodus, ja mäletasin, mis film televiisorist jooksis, siis prokurör teatas, et ema ikka kaitseb oma poega. Ta lausa surus peale, et Kaido on süüdi."

Kas mingil hetkel kadus lootus täielikult?

Ema: "Muidugi ei kaotanud me lootust hetkekski, inimene ju ikka usub, et õiglus peab võitma."

Ülemkohus vaatas siis ainult toimikute põhjal asja läbi ja jättis rahvakohtu otsuse jõusse, nagu Seppik on kirjeldanud?

Ema: "Ei. Mina käisin ülemkohtu saalis ja isegi tunnistasin. Advokaadid olid, mina olin, Toomas Ildi ema oli, ainult poisse polnud. Kogu aeg, mis need piinad kestsid, kandsin ühte Kaido õdedest. Jumal tahtis, et ta jäi siiski elama."

Kas pärast vanglast vabanemist oli Kaido endine?

Ema: "Taastumine kestis kaua. Öösiti ta vahel sonis unes – ära tee, ära löö, aidake! Ka Kaido päevikutes on kirjas, et teda vanglas peksti. Nüüd tahame, et Ain Seppik ja Kalle Klandorf ei teeks meile enam haiget."

TRAAGILISELT HUKKUNUD KAIDO SIIDERI ONU ENNO VILBO:

"Ma ei räägiks isegi niivõrd nõukogulikust kohtusüsteemist ja KGB-st, kuivõrd Kalle Klandorfi osast minu õepoja represseerimisel. Algusest peale ajas ta Kaidole peale, et ta on vanaisa mõju all, kes on rahvavaenlane. Kaido elas siis koos vanematega oma vanaisa, minu isa korteris, kus Klandorf käis läbi otsimas. Mu isa oli Saksa sõjaväes ja sai Stalini ajal traditsioonilise 25+5. Ta suri enne, kui nägi Kaido täielikku rehabiliteerimist Eesti Riigikohtu poolt 1995. aastal.
Viibisin ise neil protsessidel ja mäletan, et Klandorf istus alati saalis olnud KGB-lase kõrval. Samuti käis Klandorf koos Kaido emaga vanaisa suvilas, kust justkui otsiti bensiini, millega mälestusmärk süüdati. Aga Kaido vanaisa töötas siis bensiinijaamas. Ma ei saa aru, miks Klandorf püüab nüüd oma rolli kogu selles loos mitte mäletada."

MARGUS MÕTUSE ELUS JÄI PUUDU KAKS PÄEVA

Vangilaagris mõrvatud Margus Mõtuse ema Milvi

MARGUS MÕTUS TAPETI BRJANSKI VANGLAS ESIMESE PÄEVA HOMMIKUL PÄRAST GARANTIINI. TAL JÄI SEL HETKEL TINGIMISI KARISTUSE LÕPUNI KAKS PÄEVA.

MILVI MÕTUS EI RÄÄKINUD AASTAID POJA SURMA TEGELIKEST TAGAMAADEST.

KLANDORFI ARVATES OLI MARGUS NEIST POISTEST KÕIGE NORMAALSEM, KUID ALUSTAS LIIGA NOORELT.

1985. AASTAL KOMMUNISTIDE 1924. AASTA MÄSSUKATSE MÄLESTUSMÄRGI SÜÜTAMISES SÜÜDISTATUNA AASTA TINGIMISI VANGI MÕISTETUD JA VANGLAS TAPETUD MARGUS MÕTUSE EMA MILVI NÕUSTUS MEENUTAMA TALLE VÄGA RASKEID SÜNDMUSI.

Te ei ole kunagi tahtnud Marguse surmast rääkida.

Ma ei julenud sellest rääkida. Kogu aeg ütlesin kõigile, et Margus sai sõjaväes surma. Hirmus häbi oli öelda, et ta tapeti vanglas. Ta polnud ju midagi teinud, oleme elu aeg vaeselt elanud. Kui 1995. aastal tuli poiste rehabiliteerimise otsus, saadi muidugi teada. Minu kolleeg töö juure küsis, miks sa seda varjad.

Kas te mäletate kohtuistungit rahvakohtus, kus Margusele tingimisi karistus mõisteti?

See oli kõik nagu unes. See ei olnud mingi kohtuistung, see oli viis päeva kestnud tsirkus. Aga ma olin siis tõeliselt sinisilmne ja ei saanud vist lõpuni aru asja tegelikust tõsidusest. Nii palju kui ma kuulsin, oli Marguse süü, et tal oli ketsininadele kirjutatud tähed NF ja kuhugi seinale oli tema käekirjaga kirjutatud "Maha vene pätid".

Kas Margus samuti arreteeriti ja kus teda kinni hoiti?

Ta viidi kodust ära Lubja tänava miilitsajaoskonda. Kolm päeva oli kartseris ilma söömata-joomata koos mingi ohtliku kurjategijaga.

Margus sai aasta tingimisi karistada ja kõik näis juba lõppenud olevat.

18. juunil 1986 sai Margus kohtukutse. Me ei osanud siis midagi halba oodata. Olime seal Toompeal Rahvakohtu 3 mingis väikeses toas ainult Margusega kahekesi. Temalt küsiti, miks ta tööl ei käi. Tingimisi karistus tähendas seda, et ta pidi tööl ja koolis käima. Aga polnud ju seda töökohta võtta ja õppimine jäi selletõttu päevases koolis pooleli. Lõpuks võeti ta taarabaasi, kus mingeid kaste kokku taoti. Seal töötas joodikute kamp, aga Margus oli 17-aastane noor poiss. Margusel polnud valikut, kas joodikuks hakata või töölt ära tulla. Teda saadeti kogu aeg viina järele. Nii ta mulle ütles. Ta oli lõpus tugevas depressioonis, tuli ka koolist ära. Tal pidi tingimisi karistus lõppema 2. septembril. Aga oli teada, et läheb siis kohe sõjaväkke.

Kohus otsustas aga tingimisi karistuse hoopis reaalseks vanglakaristuseks pöörata.

Siis loeti kohtuotsus ette, et Margus on aastaks vangi mõistetud tingimisi karistuse eiramise eest. See oli mulle täielik šokk. Kui Margusel käed raudu pandi ja ta sealt Patarei vanglasse viidi, hüüdis ta veel üle õla - emakene, mille eest...

Kas sellega oli ka Klandorf kuidagi seotud?

Muidugi oli. Pärast Patareisse viimist tuli ta mulle koju. Olin üksi kodus, noorem poeg viibis isa juures Leedus. Minu riidekapid ja pesupaagid vaatas ta kõik järele. Ma veel küsisin, et mida te ometi otsite. Ta tahtis mingeid Marguse asju. Varem kohtuistungi ajal käisin tema juures ülekuulamisel.

Millal te oma poega viimast korda nägite?

29. juulil Patarei vanglas. Ainuke kord pärast kohtust äraviimist teda siis nägingi, läbi klaasi, telefonitsi rääkisime. "See maailm on minu jaoks väike, mind ei ole enam kauaks," olid tema viimased sõnad.
Ema süda aimas halba. Ma ei maganud terve öö, läksin vangla juurde, et vähemalt talle lehvitada, kui ta Viljandi vanglasse viiakse, isegi kui ma teda ei näe, vähemalt lehvitada. Klandorf oli öelnud, et Margus saadetakse Viljandisse. Ootasin ja ootasin, siis läksin küsima ja sain teada, et ta oli juba öösel viidud Pihkva rongile. Hakkasin meeleheitlikult Klandorfile helistama, aga ma ei saanudki teda kätte.
Ma ei teadnud kuu aega Margusest mitte midagi. 1. septembril oli

postkastis telegramm poja surma kohta Brjanski vanglast. Ta oli 30. augustil vanglasse jõudes kohe tapetud."

Kuidas te oma poja surnukeha sealt kaugelt Venemaalt kätte saite?

Head inimesed aitasid, saime toiduveomasina ja sõitsime Brjanskisse. Mu ainus soov oli ta Venemaalt ära tuua. Brjanskisse jõudes ütles prokurör mulle kohe tapmise kohta – üks on siin, ülejäänud teil seal Eestis. Ma ei mõelnud siis midagi.

Missugused huvid Margusel olid?

Ta õppis kirjandusklassis ja tahtis ajakirjanikuks saada. Vahel ikka tegi kaastöid laste ajakirjadele, sai sealt isegi preemiaid. Ma tahan öelda Kalle Klandorfile, et andku palun tagasi kuus kladet Marguse kirjanduslike katsetega, mis ta ära võttis ja mida ma siiani pole tagasi saanud. Muidugi käis sealt tugevalt läbi selline romantiline eestlaste võitlus vabaduse eest. Aga nüüd öeldakse, et kogu see lugu ei olnud poliitiline, muidugi oli. Pärast Marguse matuseid helistasin ja küsisin Klandorfilt neid kaustikuid tagasi. Klandorf ütles, et talle ja mulle on parem kui need jäävad tema kätte. Midagi pole alles, tahaksin veel kasvõi neidki lugeda.

Kas Klandorf teadis, et Margus tapeti?

Teadis, ütles, et oli sel ajal puhkusel. "Margus oli neist kõige normaalsem, aga ta hakkas liiga noorelt peale." olid Klandorfi sõnad, mida ma ei unusta.

NÕUKOGUDE KOHTUSÜSTEEM

Eesti NSV Ülemkohtu esimees võõrustamas delegatsiooni Aafrikast

SALAPÄRANE EESTI NSV ÜLEMKOHUS

Kommunistliku režiimi aparaadis kuulus tähtis koht Eesti NSV Ülemkohtule, kelle lihtkodanike eest varjatud maailmast aga siiani peaaegu midagi ei teata.
Eesti NSV Ülemkohtu vastu huvi tundes ning 1980. aastate ajalehti ja ajakirju sirvides jääb mulje, et tegemist oli justkui salaorganisatsiooniga. Inimeste saatust määranud kõrgema kohtu kohta leiab niivõrd vähe lausekatkeid, et need ei anna mingit aimu asutuse kulissidetagusest.

Eesti iseseisvuse taastamisest on küll möödunud 12 aastat, aga ka uurijad ei oska suurt midagi öelda Eesti NSV Ülemkohtu toimimise kohta. "Pole olnud tellimust ega mingit huvi lähiajaloo uurimiseks," ütles üks okupatsiooniperioodi tunnustatud uurija.
Rääkida ei taha ka kunagised Eesti NSV Ülemkohtu kohtunikud ja ametnikud. Endine ülemkohtu kohtunik Vaike Merka, kelle nimi jookseb läbi mitmest poliitilisest kohtuasjast, on öelnud mitu korda, et ei mäleta midagi ning ei soovi kommentaare anda.
Eesti NSV Ülemkohtu esimehe abi aastatel 1975–1990 Siiri Oviir palus öelda, et sellest perioodist pole tal mitte midagi huvitavat rääkida ning üldse ei soovi ta sel teemal vestelda.

ÜLEMKOHTU STRUKTUUR

Eesti NSV Ülemkohtu kohtunikud valis viieks aastaks ametisse ülemnõukogu. Kui selle perioodi jooksul lahkus mõni kohtunik ametist tervislikel põhjustel või suri, kinnitas ülemnõukogu presiidium ametisse uue kohtuniku.
Eesti NSV Ülemkohtus oli kriminaal- ja tsiviilasjade kolleegium. Ülemkohtu esimehe kaks asetäitjat olid ühtlasi tsiviil- ja kriminaalkolleegiumi esimehed.
Periooditi toimusid ülemkohtu pleenumid, kus arutati Nõukogude Liidu Ülemkohtu soovitusi karistuste osas. Pleenumitevahelisel ajal tegutses ülemkohtu presiidium. Ülemkohtu kohtuniku kuulumine kompartei ridadesse oli iseenesest mõistetav.

ÜLEMKOHTUNIK SEPPIK

1985. aasta 27. märtsil kinnitas Eesti NSV Ülemnõukogu presiidium Arnold Rüütli ja Viktor Vahti allkirjadega ülemkohtu uue koosseisu. Võrreldes 1980. aastaga polnud viie aasta jooksul olulisi muutusi toimunud, kuid silma torkab vene nimedega ülemkohtunike lisandumine.

Samal päeval sai ülemkohtunikuks ka Ain Seppik. See juhtus 16 päeva pärast Nõukogude Liidu kompartei erakorralist pleenumit, kus valiti surnud Konstantin Tšernenko asemele uueks peasekretäriks Mihhail Gorbatšov. Huvitav, et ülemkohtu kohtunik Seppik jõudis juba ametisoleku esimesel aastal osaleda poliitilise sisuga protsessidel, mis tavaliselt usaldati vanemate ja kogenumate seltsimeeste kätte.

ÜLEMKOHTUNIKE KLUBI

Paljud 1985. aastal ametisse nimetatud ülemkohtunikud on oma erialal tegevad veel praegugi. Viru Ringkonnakohtu kohtunikuna töötab Tiit Kollom, Tallinna Ringkonnakohtu kohtunikuna Nelja Zaitseva, Riigikohtu kohtunikuna Jaano Odar. Riigikogu uue koosseisu liige Ain Seppik pidi alles hiljuti siseministri kohalt tagasi astuma.

Pärast Eesti iseseisvuse taastamist on ülemkohtunikud ametis olnud veel mitmes riigiametis ja kohtus – Hans Tuulberg ja Lilia Veizblat Tallinna Ringkonnakohtu kohtunikena, Ingrid Stumbur Tallinna Ringkonnakohtu esimehe abina ning Vaike Merka Tallinna Ringkonnakohtus konsultandina.

Vandeadvokaadina on tegutsenud Rein Kiviloo, Riigikantseleis töötas Endel Lehtsaar, erastamisagentuuris Mart Lõiv. Mihhail Gnidini nimi esineb AS Dolibari omanike ringis, kes erastas Tallinna Meretehase.

Suurim probleem endistele ülemkohtunikele näib olevat kohtunikupension. 1995. aastal pöördus Nelja Zaitseva kohtu poole, et tunnistada kehtetuks Tallinna Pensioniameti lõuna osakonna otsus talle kohtunikupensioni mitte määrata. Protsessil osales Zaitseva advokaadina endine ülemkohtunik Rein Kiviloo. Jõudnud Riigikohtuni jäi Zaitseva siiski kohtunikupensionist ilma. Kaks aastat hiljem pidi Riigikohus arutama Tiit Kollomi kassatsioonikaebust. Kollomile oli 1995. aasta sügisel peatatud kohtunikupensioni eluaegne maksmine. Ka Kollom jäi pensionist ilma.

1985. AASTAL KINNITATUD EESTI NSV ÜLEMKOHTU KOOSSEIS

Esimees: Robert Simson
Asetäitja (kriminaalasjade kohtukolleegiumi esimees): Vladimir Litvinov
Asetäitja (tsiviilasjade kohtukolleegiumi esimees): Jaano Odar
Kohtunikud:
Natalja Dotsenko
Mihhail Gnidin
Rein Kiviloo
Tiit Kollom
Endel Lehtsaar
Mart Lõiv
Karl Marks
Vaike Merka
Arvo Paasma
Ain Seppik
Ingrid Stumbur
Nelja Zaitseva
Kaljo Tamm
Genrich Tšitšerin
Hans Tuulberg
Lilia Veizblat
Armand Vijard

Enne 1990. aasta uut koosseisu lahkus tervislikel põhjustel Dotsenko ja uueks ülemkohtunikuks sai Uno Pender.

KOHTUD KAITSESID NÕUKOGUDE VÕIMU

Eesti NSV Ülemkohtu kohtunik Vaike Merka on mineviku unustanud

NÕUKOGUDE AJAL MITMEL DISSIDENTIDE PROTSESSIL KAITSJANA OSALENUD VANDEADVOKAAT KALJO KÄGI SÕNUL EELDAS KOHTUNIKUTÖÖ TOONA TIHEDAT KOOSTÖÖD REPRESSIIVVÕIMUGA.

Kuidas nõukogude ajal kohtunikuks saadi?

Kui lõpetasin 1949. aastal Tartu Riikliku Ülikooli õigusteaduskonna, otsiti innuga kohtunikukandidaate. Meenub sõbralik vestlus tollase kohtuministri Raudsaluga Tartus Park hotelli numbritoas. Vestlusele oli kutsutud peale minu veel kaks lõpetajat. Minister pikutas mõnusalt voodil ja meie istusime tema ees toolidel. Sellises situatsioonis toimus vestlus teemal, kas me ei sooviks kohtunikuks kandideerida.
Kehtis kolmeaastane sundaeg erialal töötamiseks pärast ülikooli lõpetamist. Vestluses ei kasutatud mingisugust sundi, lihtsalt selgitati kohtunikutöö vajadust ja kaadrinappust. Me polnud kompartei liikmed, mina polnud ka komnoor.
Keeldusime kõik viisakalt ja lubasime mõelda. Keegi meist kohtunikuks ei kandideerinud ja nii jäigi. Juba siis oli selge, et kohtunikuametisse astumisega tuli sõlmida tööleping repressiivorganiga.
Kusagil 1980. aastate keskel oli periood, mil püüti vältida poliitiliste paragrahvide alusel süüdi mõistmist ja nõukogude korra vastaseid karistati huligaansuse alusel. Ei tahetud näidata, et meil on nõukogude korra vastu meelestatud inimesi. Kogu rahvas pidi ju jäägitult armastama nõukogude korda ja selle juhte. Armastatud korra vastu võisid tegutseda üksnes vaimsete häiretega inimesed, huligaanid või mõned üksikud imperialistide käsilased Lääne propaganda mõjul. See oli ametlik seisukoht. Kes kohtuniku elukutse valisid, pidid arvestama, et peavad vankumatult kompartei poliitikat ellu viima.

Kuidas uurimisorganid süüdistatavalt vajalikke seletusi välja pressisid, kas kasutati vägivalda?

Mis puutub KGB uurimisorganite töösse nõukogude aja lõpupoole, siis järgiti seadusesätteid väga täpselt, et mitte põhjustada formaalseid etteheiteid. Samas püüti välismaailmale jätta muljet, et meil toimub kõik ranges kooskõlas seadustega. Mis puutub tõendite kogumisse, siis viimastel nõukogude aastatel enam otsest füüsilist survet selleks ei kasutatud. Küll kasutati aga psüühilist survet tõendite kinnitamiseks. Nendes asjades, mis põhinesid peamiselt n-ö puhtsüdamlikel ülestunnistustel ja kahetsustel, kuulati inimest korduvalt üle. Seaduse järgi võis kuulata inimest üle üks kord, asjaolude täpsustamiseks veel ka korduvalt, kui

midagi jäi vahele või oli tarvis täpsustada ütlusi.
Olen lugenud poliitilise taustaga uuritud kriminaalasju, kus tegelikult samade asjaolude kohta on inimest kümneid kordi üle kuulatud. Mul on meeles, et ühes asjas kuulati inimest üle 32 korda.

Miks seda tehti?

Kui inimene soovis kohtuistungil anda teistsuguseid ütlusi, siis oli tal seda motiveeritult väga raske teha. Ka kaitsjal oli väga raske oma kaitsealust aidata. Kui isik oli ühte ja sama fakti kümneid kordi tunnistanud ja sisuliselt seletanud, siis vaatamata tema teistsugusele seletusele kohtus seda ei aktsepteeritud.
See oli viimase aja uurimistaktika, mida kasutati otsese füüsilise vägivalla asemel.

ENDINE EESTI NSV ÜLEMKOHTU KOHTUNIK NELJA ZAITSEVA OLI NÕUS RÄÄKIMA NENDEST SALAHOOVUSTEST, MIDA TEMA NOORE KOHTUNIKUNA ÜLEMKOHTUS AIMAS JA TUNDIS.

Nelja Zaitseva, kuidas teid ülemkohtusse tööle kutsuti?

Mäletan, et mind kutsuti ülemkohtu esimehe juurde. Mulle öeldi, et olete rahvakohtus kohtunik, kellel on vähe tühistatud otsuseid ja pakuti töökohta. Pärast nõustumist käisin nn "valges majas" (Eesti kompartei peakorter – T.K.). Suur hulk inimesi esitas mulle seal igasuguseid küsimusi perekonna ja muu kohta. Ei tea, kuidas seal kõike kontrolliti, aga nii see käis.
Pärast käisin Eesti NSV Ülemnõukogu esimehe asetäitja juures. Sellest on mul isegi pilt kodus. Ja lõpuks kinnitas ülemnõukogu ülemkohtunikud.

Kas ülemkohtus puutusid kohtunikud omavahel tihti kokku? Eriti kriminaal- ja tsiviilkolleegiumi kohtunikud.

Toimusid ülemkohtu pleenumid, kus arutati igasuguseid proteste nii kriminaal- kui ka tsiviilasjades. Proteste said esitada prokuratuur, ülemkohtu esimees või tema asetäitjad kriminaal- ja tsiviilvaldkonnas. Olime kõik ühes majas ja muidugi tundsime üksteist väga hästi.

Kas ülemkohtus oli kompartei algorganisatsioon?

Oli.

Kas raskemaid kohtuasju ka partei koosolekutel arutati?

Ei arutatud. Ülemkohtu pleenumite vahepeal tegutses veel selline organ nagu ülemkohtu presiidium. Sinna kuulusid kõige väärikamad.

Kuidas nägi välja ülemkohtu argipäev?

Põhiline töö oli ikkagi kassatsioonikaebuste arutamine. Kriminaalkolleegiumi esimees jagas kassatsiooniasjad kohtunikele laiali. Istungile kohtualuseid ei kutsutud.

Kas esimese astme kohtuna toimis ülemkohus siis, kui asja oli uurinud KGB?

Mitte ainult KGB. Põhilised asjad olid siiski need, kus oli ette nähtud surmanuhtlus. Kriminaalkoodeksi järgi oli terve loetelu, mis olid ülemkohtus esimese astme asjad: tapmised raskendavatel asjaoludel, alaealise vägistamine, riigivara riisumine eriti suures ulatuses, altkäemaksu võtmine raskendavatel asjaoludel jt.

Kas poliitilisi asju ja neid, mis tulid KGB-st, arutati eelnevalt kompartei algorganisatsioonis või juhtkonnas?

Mina läksin ülemkohtusse tööle üsna noorena. Tublimad ja vanemad kolleegid arutasid tõsisemaid asju. Minu "lemmikasjad" olid tapmised ja isikuvastased kuriteod. Arutasin põhiliselt venekeelseid asju. Narvas, Kohtla-Järvel toime pandut ei tahetud ju võtta. Sinna tuli ka kohale sõita ja mind siis muudkui saadeti.

Kas poliitilistele protsessidele kujunesid ka välja kohtunikud, kes selliseid asju rohkem arutasid?

Eks ikka kriminaalkolleegiumi esimees või ülemkohtu esimees ise jagasid neid asju. Kuidas see täpselt käis, tõesti ei tea.

Kuidas te Ain Seppikut iseloomustate?

Kui mina läksin ülemkohtusse, siis tema oli vist riigiprokuratuuris, andis arvamusi kassatsiooniastmes.

Ülemkohtu liikmena töötas ta lühikest aega. Minu mälu järgi tuli ta Tallinna Mererajooni rahvakohtust.

Viimane ülemkohtu koosseis kinnitati ametisse veel 1990. aastal.

Mingi kinnitamine tõesti ülemnõukogus oli. Et kes tahab tööle jääda ja keda ei tahetud jätta. Kästi kõigil ausalt öelda, palju patte hingel on. Mäletan, et Tiit Made veel pinnis mind usinalt – kui palju "valgest majast" korraldusi anti. Ausalt öeldes mind küll sealt ei mõjutatud.

Ülemkohtunik kuulus nõukogude ajal ju kommunistlikusse nomenklatuuri, milliseid soodustusi see andis?

Ainus soodustus oli käia söömas ministrite nõukogu sööklas, rohkem küll polnud.

KGB JA KOMPARTEI VARI

Eesti NSV KGB viimane ülem Rein Sillar peamaja keldris toimikuid uurimas

SOOME TELEVISIOON JA FAŠISM

Peaaegu võimatu on endiste KGB töötajate, eriti veel selle kõrgema ešeloni hulgast leida Eestisse alles jäänud inimesi, kes lähimineviku sündmusi nõustuvad kommenteerima. Ometi olid paar endist julgeolekutöötajat anonüümselt valmis rääkima oma versiooni, miks 1980. aastate keskel muutus järsku aktuaalseks "fašistliku ja punkideoloogia levimine noorsoo hulgas".

Versioon kõlaks lühidalt kokkuvõttes umbes nii. Just sellel ajal alustasid kompartei juht Eestis Karl Vaino ja ideoloogiasekretär Rein Ristlaan seletamatut võitlust Soome televisiooni vastu. Olid tehtud isegi fantastilised, tehniliselt teostamatud plaanid Soome telesignaali summutava võrgu ja segajate ehitamiseks Tallinna lahes paiknevate saarte vahele. Tallinnas ja mujal Põhja-Eestis asunud sõjaväeosadele oli antud korraldus valmis olla suurte kortermajade katustelt Soome TV antennide hävitamist. Aktsiooni ei olnud võimalik läbi viia ilma Moskva nõusolekuta, selleks pidi oma panuse andma ka kohalik KGB. NLiidu ja Soome suhted olid erilised. Kui NLiidul jahenesid suhted suurte lääneriikidega, näidati vastukaaluks suurt sõprust Soomega, demonstreerimaks kapitalistliku ja sotsialistliku süsteemi rahumeelse kooseksisteerimise musternäidet. Ning just sel ajal olid NLiidul head suhted Soomega. Esimene ettekanne, mis Eesti esikommunistide sulest Kremli poole teele läks, põhjendas Soome TV äärmiselt kahjulikku mõju Eesti NSV elanikkonnale emigrantlike õõnestuskeskuste tegevusega siia suunatud nõukogudevastase propaganda levitamisel. Moskvast saadeti kohalikud seltsimehed sellise jutu peale pehmelt öeldes puu taha. Keskuses teati väga hästi, et väliseestlaste suuremad keskused asuvad Rootsis ja Põhja-Ameerikas. Teati väga hästi ka seda, et äärmiselt ettevaatlik Soome ei riskinud Eestile suunatud nõukogudevastase telesaate eetrisse laskmisega.
Eesti seltsimehi ei heidutanud esimene ebaõnnestumine. Siis sündiski idee süüdistada Soome televisiooni fašismi ja pungi propageerimises, millele on äärmiselt vastuvõtlikud Eesti NSV noored. Fašismi propageerimise all peeti silmas Soome Talvesõja-seriaali ning USA märulifilme, milles näidatud vägivald pidi samuti soodustama antikangelase kultust ja kaudselt viitama fašismi ideoloogiale. Punkarid aga kogunesid juba Tallinnas Varblase kohvikus. Nn paha tõestamiseks pidi kohaliku KGB robustse olemusega juht Karl Kortelainen rakendama oma struktuuri tööoskused. Millega lõppes uus üritus, ei ole teada, aga ilmselt sama edutult kui esimenegi. Ometi ilmub "fašism" KGB koostatud ettekannetesse, mis saadeti valitud seltsimeestele kompartei ladvikus.

Kaudselt vihjab selle versiooni tõepärasusele ka järgmises peatükis viidatud samasugune ettekanne, kus käsitletakse ka 1924. aasta kommunistide mässukatse mälestusmärgi süütamises karistatud noorukeid.

KGB ETTEKANNE KOMPARTEI JUHILE KARL VAINOLE

Eesti NSV kommunistide juht Karl Vaino

Riigiarhiivist leitud dokument tõestab, et KGB oli otseselt seotud ka 1924. aasta mässu monumendi süütamises süüdistatud alaealiste kohtuasjaga, mis viis siseminister Ain Seppiku tagasiastumiseni. KGB ettekanded asuvad riigiarhiivi osakonnas, kus säilitatakse kunagise Eesti kommunistliku partei büroo materjale.

Dokument kannab keerulist pealkirja: "ENSV KGB tõendid negatiivsetest ilmingutest noorte keskkonnas ning põhjustest ja faktoritest, mis soodustavad nende teket (olukorra analüüsi baasil aastatel 1983–1986)". Dokumendile on alla kirjutanud Eesti NSV KGB eelviimane ülem Karl Kortelainen ja see on saadetud kompartei juhile Karl Vainole.

Dokument annab loetelu KGB arusaamadest negatiivsetest ilmingutest Eesti NSV noorsoo seas. Need on traditsioonilised – riigilipu puruksrebimine ja selle mõnitamine, riikliku sümboolika rüvetamine, natsionalistliku sisuga loosungite kirjutamine avalikesse kohtadesse, kodanliku Eesti sümboolika nähtavale toomine, nõukogudevastaste ja natsionalistlike dokumentide valmistamine ja levitamine. **Kuid nüüd tähelepanu: loetelus tuuakse esile uued negatiivsed ilmingud 1980. aastate Eestis. Need on profašistliku iseloomuga nähtused, ebaseaduslikud piiriületamise katsed ja punk- ning *heavy*-stiili populaarsus. Aruandest selgub ka profašistlike meeleolude tekke allikas. "Viimastel aastatel on Soome TV pungil filmidest, mis teatud määral idealiseerivad fašismi, propageerivad tugevat isiksust ning propageerivad "punk" ja "*heavy*" stiili," öeldakse dokumendis.**

Profašistlike ilmingute näiteks Nõukogude Eestis toob dokument kaks konkreetset fakti. Esimene puudutab Ain Seppiku süümeskandaalist tuntud noorukite süüasja väidetavas mälestusmärgi süütamises. KGB ettekandes Karl Vainole öeldakse, et Peeter Bötker, Toomas Ild ja Margus Mõtus võtsid ette samme noorte profašistliku grupi loomiseks. KGB väitel kuulus gruppi 20 noorukit vanuses 15–18 aastat. Mainitakse ka seda, et Bötker, Ild ja Kaido Siider tegid katse süüdata 1924. aasta sündmuste mälestusmärki. "1985. aasta septembris mõisteti Bötkerile, Ildile, Mõtusele ja Siiderile ENSV kriminaalkoodeksi § 195 alusel (kuritahtlik huligaansus) erineva tähtajaga vabaduskaotused. Üheksa inimest nende lähiringkonnast profülakteeriti," öeldakse ettekandes.

Termini "profülakteerimine" all võis KGB mõista väga laia tegevusvaldkonda, nagu näiteks "tungivalt soovituslik vestlus".

Kümme kuud noorukite üle kestnud eeluurimises osales aktiivselt tollane KGB ohvitser Ervin Oras, kes praegu töötab Põlvas firmas Addinol välisturgude müügijuhina. "Kui seal midagi oli, siis niikuinii kõik sellega töötasid," jäi Oras napisõnaliseks, kui iseloomustas oma rolli tollases uurimises KGB poolt.

Kui ütlesin endisele julgeolekutöötajale, et KGB osalemine uurimises pole enam mingi saladus, vastas Oras: "Siis te ju teate juba kõike."

Oras vältis kogu jutuajamise kestel KGB nime nimetamist.

Samas profašistlike ilmingute kirjeldustes mainib KGB ettekanne veel teist juhtumit, kuid selles osalenud vene noorukid pääsesid tunduvalt leebema karistusega kui Bötker ja tema kaaslased.

Tallinna noorukid Jegorov ja Roslavljov organiseerisid kaaslastega profašistliku grupi nimetusega "SS 77. üksikrood". Ettekande järgi tegelesid nad relvade valmistamisega, laskemoona kogumisega ning fašistliku sümboolika valmistamisega.

"1985. aasta veebruaris Jegorov ja Roslavljov profülakteeriti, teistega viidi läbi hoiatuslik-kasvatuslikud vestlused," on ettekandes kirjas. Kuid kaks 1924. aasta mälestusmärgi süütamise eest süüdi mõistetud alaealistest said kolm aastat reaalset vanglakaristust.

Peeter Bötkeri süüasja kasutas KGB Eesti iseseisvumistaotluste vastu veel isegi 1988. aastal. Nõukogude uudisteagentuur TASS saatis iga kuu liiduvabariikide väljaannetele laiali informatsioonilist bülletääni Orientiirid. KGB vastutav töötaja A. Vassilkov Moskvast kirjutas bülletääni 1988. aasta novembrinumbri rubriigis Pädev allikas: "Neli aastat tagasi juhtus Tallinnas erakordne lugu. Üks noormees püüdis süüdata põlema Eesti revolutsionääride mälestussammast. Muidugi mõisteti ta üle kohut. Tänavu, vabanenud kinnipidamiskohast, kuulutas P. Bötker end "Eesti natsionaalfašistliku partei" loojaks. Ta jutlustas, eriti noorte hulgas oma "programmist", kutsus üles mitte-eestlastele pärtliööd korraldama. Oma fašistlikele, ekstremistlikele vaadetele ei leidnud Bötker toetust ja tunnetades, et ta paljastatakse niikuinii, taotles väljasõitu Iisraeli. Kuid Lähis-Ida asemel sõitis ta Rootsi, arvestades (ja mitte alusetult) kohalike võimude heasoovlikkusega, mis soojendab eesti natsionalistide nõukogudevastaseid keskusi. (...). Bötker ja Žoldin olid tihedasti seotud "rahvusliku sõltumatuse partei loomise initsiatiivgrupiga". See grupp liitis natsionalistlikult meelestatud isikuid, kes reeglina elasid parasiitlikku elu ja pidasid tihedaid sidemeid eesti emigrantide reaktsiooniliste keskustega. "Algatajad" valmistasid ette "Ettepanekud rahvusliku sõltumatuse partei loomise kohta". Kõrvuti hulgaliste süüdistustega kommunistide aadressil, kes pole võimelised "kaitsma eesti rahva huvisid", sisaldusid selles üleskutsed taastada vabariigis kodanlik kord." Niisiis oli KGB keskus Moskvas mälestusmärgi-loost väga hästi informeeritud, samuti meie vabadusvõitluse organisatsioonist.

EESTI NSV VIIMASE SISEMINISTRI MARKO TIBARI MEENUTUSED

1924. aasta kommunistide mässukatse mälestusmärgi süütamise kriminaalasjas osalenud inimesed on mulle mitmel juhul andnud head nõu küsida tollaste sündmuste kohta toonaselt siseministrilt Marko Tibarilt, mida tema sellest ajast mäletab. Mind huvitab, kas nimetatud kriminaalasi oli millegi poolest eriline?

Ma arvan, et see ei olnud mingi erakordne uurimine. Nende aastate jooksul, kui mina istusin Eesti NSV Siseministeeriumi ministri kabinetis, uurisime umbes 150 000 kuritegu. Ma olen tagantjärele nende teemade üle püüdnud mõelda, aga küsida pole enam õieti kellegi käest. Ma arvan, et umbes 200 nendest 150 000 asjast uuriti grupiliselt. Need olid raskemad asjad – tapmised, sarisüütamised jpm rasked kuriteod. Nende 200 seas võis olla ka see konkreetne lugu, võis olla.

Missugused õigused olid siseministril mõjutada mingit konkreetset kriminaalasja?

Ma arvan, et teate – uurija on kriminaalasjas peremees. Ei Koit Pikaro ega ka Kalle Klandorf olnud uurijad. Ei neil ega ka minul olnud õigust anda uurijale mitte mingisuguseid juhiseid. Minu roll oli rohkem korralduslik, kas oli veel kedagi mingile konkreetsele uurimisele täiendavalt appi anda, kas oli vaja koordineerida uurija tegevust mingi teise struktuurse üksuse töötajatega või midagi muud taolist. Konkreetselt uurijale öelda, et nendele esita süüdistus, need saada kohtusse – sellist õigust siseministril ei olnud. Säärane õigus siseministeeriumi süsteemis oli ainult uurimisosakonna ülemal. Selles konkreetses ausamba-süütamise kriminaalasjas mingi ühise suure nõupidamise minu kabinetis, kus oleksid osalenud ka KGB esindajad, välistan ma kohe kindlalt.
Muidugi mõista asjade uurimise käigus küsiti ka väga sageli naabrimeeste (KGB, mis asus siseministeeriumi vastashoones – T.K.) käest, kas järsku teil ei ole selle kohta mingit informatsiooni, võimalik et paluti neil teha mingeid operatiiv-jälituslikke toiminguid, mida nemad võisid ja tohtisid teha ning üsna sageli ka tegid. Rohkem ma tõesti ei oska selle konkreetse loo kohta midagi öelda.

Missugune roll oli Eesti NSV Siseministeeriumil õigusemõistmise ja karistamise süsteemis?

Meie roll oli pisut teistsugune, kui praegu tihti püütakse esitada. Meie pidime kuriteo avastama. Kui kuritegu oli avastatud ja uurimine lõpetatud, siis see läks prokuratuuri süüdistuskokkuvõtte kinnitamiseks. Prokuratuur hindas, kas tõendeid on piisavalt. Kui selline hinnang anti, kirjutas prokuratuur süüdistuskokkuvõtte ja asi läks kohtusse. Kohus

võttis asja arutlusele esmalt eelistungil, kus samuti analüüsiti tõendite hulka, kogumise metoodikat ja usaldusväärsust. Selle põhjal võeti asi kohtuistungi päevakorda. Sellele järgnes esimese astme ja edasikaebamise korral teise astme kohus.

Aga tollased süüalused on kõik kinnitanud, et kogu selle uurimise juures oli tugevalt tunda KGB kohalolekut, nad käisid ka julgeoleku majas ülekuulamistel.

Täiesti selgelt oli. Selliste poliitiliste mälestusmärkide ümber toimuvast kanti ju vahel ette lausa tühistest detailidest kuni Moskva kompartei poliitbürooni välja.

Eesti kompartei büroo materjalidest on säilinud KGB ettekanded noorte nõukogudevastastest väljaastumistest 1980. aastatel. 1924. aasta kommunistide mässukatse ausamba-loo on KGB tollane ülem Karl Kortelainen igal juhul Eesti NSV komparteile ette kandnud. Aga seda lugu kasutas Moskva KGB Eesti iseseisvusliikumise algul meievastaseks propagandaks.

See süsteem oli kaunis lihtne, aga samal ajal ka kaunis keeruline ning teatud määral mõttetu. Mitmed Eestis paiknenud NLiidu üleriigilised struktuursed üksused kandsid Moskvale ette, mis Eestis toimus. Sealhulgas tegime seda iseenesest mõista ka meie. Liidulis-vabariikliku ministeeriumi kohustus oli oma probleemidest informeerida.
Mina arvan küll, et sellest konkreetsest juhtumist ettekandmine ei pruukinud meie ministeeriumi nomenklatuuris olla, naabrimehed andsid aga raudselt sellistest asjadest Moskvale teada. Nagu ütlesin, kandsid nad mõnikord ette täiesti tühistest asjadest. Ükskord oli keegi maalinud plankudele haakriste ja sinna juurde ka mingi tekstikese lisanud. See läks KGB kaudu kuni kompartei poliitbürooni välja ja tuli sealtkaudu meile ringiga tagasi. Tehti etteheiteid, et miks me ei korralda patrullteenistust ja laseme taolistel asjadel juhtuda. Naabritega toimus isegi selline väike hõõrumine pisiasjadest ettekandmise pärast. Sellel pinnal tuli meil oma keskuses mõnigi kord pahandusi.

Kuidas siseministeeriumil "naabrimeestega" prioriteedid jagatud olid? Ega vist nemad teie käest oma tegevuseks eriti luba küsima ei pidanud?

Nad ei pidanud üldse meie käest midagi küsima. Kui minu ametiaja alguses oli lühikeseks ajaks veel Eesti KGB ülemaks August Pork, õnnestus meil isegi nendega mingil määral kokku leppida, et olge nii kenad

mehed ja öelge meile vähemalt, millest ja kuidas te ette kannate. Me teadsime siis oma keskust informeerida või vähemalt etteheideteks valmis olla. Sellest peeti enam-vähem kinni. Aga siis sai naabrite juures uueks juhiks Karl Kortelainen ja olukord muutus.

Kui sageli sellististest ettekannete kooskõlastamatusest siseministeeriumile näiteks aastas probleeme tekkis?

Selliseid juhtumeid ei olnud eriti palju, aga kümmekond aastas ikka tuli. Eriti muidugi NLiidu viimastel aastatel, kui toimusid igasugused dissidentlikud üritused.
Ma arvan, et ka sellest ausamba-loost kanti ette, aga see toimus juba sel perioodil, kui nad meid enam tõsisteks tegijateks ei pidanud. Eks ilmselt osa infost, mida julgeolek igapäevaselt Eesti kompartei juhtkonnale ette kandis, läks ka Moskvasse. Lisaks sellele liikus Moskvasse ka säärane informatsioon, mis ulatus piirivalve või sõjaväe vastuluure kõrvu. Muidugi mõista püüdsid kõike taolist nuhkida ka sõjaväe poliitorganid. Nende info jäi aga suuresti nende keskuste seinte vahele ja sealt rohkem ei hirmutatud.

MARKO TIBAR

Kindralleitnant Marko Tibar töötas 38 aastat Eesti NSV Siseministeeriumis, viimati siseministrina. Pärast Eesti taasiseseisvumist oli Tibar veel 10 aastat ametis Eesti Pangas, kus ta vastutas julgeoleku eest. Praegu juhib 2400 krooni kuus pensioni saav endine siseminister omaalgatuslikku initsiatiivgruppi, kes võitleb endiste siseministeeriumi töötajate pensioni eest. Politseiteenistuse seaduse järgi jäi üle poole tuhande endise miilitsa ja Eesti NSV Siseministeeriumi töötaja ilma kopsakast eripensionist. Eesti Ekspressile antud usutluses kaebas Tibar, et endist siseministrit Ain Seppikut tema ja ta endiste kolleegide probleemid ei huvita: "Tundub, et meid on poliitilistel põhjustel paigutatud kasti, kellel pole õigust kaasarääkimiseks. Ain Seppikuga olin hea kolleeg nõukogude ajal, pärast töötasime ühel ajal turvafirmades ning suhtlesime tihedalt. Täna ta minu kirjadele ja eraviisilistele pöördumistele ei vasta."

§ 195

Ain Seppik kaitses end järjekindlalt väitega, et 1924. aasta kommunistide mässukatse mälestusmärgi süütamise protsessis mõisteti alaealised poisid süüdi huligaansusparagrahvi järgi, mistõttu nad ei olnud mingid poliitilised süüdimõistetud, vaid ainult lihtlabased huligaanid.
Juba eespool tsiteeritud KGB ettekanne kompartei juhile Karl Vainole avas selle protsessi tegelikke tagamaid. Nüüd on sobilik vaadata, keda ja missuguste nn kuritegude eest mõisteti tol ajal kohtutes süüdi kurikuulsa huligaansusparagrahvi 195 alusel. Selleks on kasutada suur hulk KGB Eesti juhi Karl Kortelaineni samasuguseid ettekandeid Eesti kompartei juhile Karl Vainole aastatest 1983–1986. Paljudel dokumentidel on peal käsitsi kirjutatud resolutsioonid ja märkused. Tihti on need suunatud kompartei vastutavatele töötajatele Ain Soidlale, Pjotr Vassikovile, Aili Abenile. Niisiis valik "huligaansusi", kus süüdlasi karistati Eesti NSV kriminaalkoodeksi § 195 alusel.

"Haapsalu rajooni Risti asula kultuurimajas toimunud tantsupeo järel, mis kestis kaugele pärast südaööd 1983. aasta oktoobris, hävitas grupp huligaanitsevaid noori vabariigi erinevatest rajoonidest Risti raudteejaamas ühe Nõukogude riigi looja portree." Juurde on lisatud, et Tiit Tedre (sündinud 1965, komnoor) lõhkus portreel klaasi, Arved Iher (sündinud 1965) aga rebis portree seinalt, viskas selle maha puruks ning kõige tipuks tallus sellel veel peal. Portree rüvetamises vahetult osalenud poisse karistati § 195 alusel.
1984. aasta juunis esines Jõgeva noorte suvepäevadel Tabivere kultuurimajas diskorina Valdo Paddar (sündinud 1962, metodist). "Paddar lubas läbi mikrofoni suulises vormis poliitiliselt vaenulikke väljaütlemisi umbes poole tunni vältel, ilkus nõukogude ühiskonna moraalsete ja kõlbeliste alustugede üle ning katsel teda peatada osutas rahvamalevlastele vastupanu," kirjeldatakse ettekandes. Paddarile mõisteti 4-aastane vanglakaristus § 195 alusel.
2,5 aastat vanglakaristust § 195 alusel mõisteti ka Bruno Raabile ja Jüri Zverejevile, kes 1985. aasta juulis Kablis vabaõhukinos "hüüdsid natsionalistliku sisuga loosungeid ja üritasid laulda metsavendade laulu".
"2. mail 1986. aastal kell 20.30 saabus Paide rajooni täitevkomitee siseasjade osakonna korrapidajale signaal, kus noormeeste grupi poolt huligaanseil ajendeil võeti maha Väike-Aia ja H. Juhvelti tänava kolmelt majalt Eesti NSV riigilipud, purustati vardad ja visati tänavale. Paide linna elanike ja siseasjade osakonna töötajate operatiivse tegutsemisega peeti kinni vahetult pärast riigilippude mahakiskumist kolm grupi liiget, kelle hulgas oli ka Paide Linna Täitevkomitee esimehe sm. H.-M. Tänavotsa poeg ning tänu nende ülestunnistustele peeti hiljem kinni riigilippude tegelik mahakiskuja."(...) Ettekande on koostanud Paide kohalikud seltsimehed ja see tegeliku süüdlase avastamine kõlab muidugi

kummaliselt. Kuid sm Tänavots sai Paide kommunistide rajoonikomitee bürool siiski noomida ja tema tähelepanu juhiti "nõrgale kasvatustööle poja suhtes". Nn tegelikku süüdlast, 1961. aastal sündinud Riho Notti karistas kohus 3,5-aastase vangistusega range režiimiga koloonias § 195 alusel.

"30. mai hommikul avastati ja võeti maha Tartu rajooni Kambja sovhoosi keskuses pooleliolevalt ehituselt isetehtud kodanliku Eesti lipp mõõtudega 55x85 cm. Kurjategijate jälitust teostab Eesti NSV KGB–siseministeeriumi ühine operatiivgrupp. Fakti kohta algatas prokuratuur kriminaalasja," raporteeris Karl Kortelainen KGB kangelaslikkusest koguni eriteates. Kaks' 1969. aastal sündinud tütarlapsest kurjategijat mõisteti hiljem süüdi § 195 alusel ning neile mõlemale mõisteti karistuseks 2 aastat vabadusekaotust kohtuotsuse täitmise edasilükkamisega.

Piisab ehk neist näidetest, kuigi need ei olnud veel kaugeltki kõige hullemad lood nendest ettekannetest. Vähemalt see peaks olema selge, milliste huligaanide vastu armastasid Eesti NSV julgeolekutöötajad, kommunistid, kohtunikud ja prokurörid kasutada samuti huligaansusparagrahvi 195.

AILI ABEN: "NOORTE RUMALATE INIMESTE VÄLJAASTUMISED LÄKSID HULIGAANSUSE ALLA."

Mul on suur hulk KGB poolt Eesti kompartei juhtkonnale ja isiklikult selle juhile Karl Vainole saadetud ülevaateid, mis käsitlevad noorte nõukogudevastaseid väljaastumisi 1980. aastatel. Arvestatav hulk neist ülevaadetest on saadetud tutvumiseks ka teile. Kuidas teie taolistele signaalidele reageerima pidite?

Ärge arvake, et kompartei keskkomitee kõik osakonnajuhatajad üldse kõigi taoliste materjalidega tutvuda said. Palju asju tehti ka niimoodi, et me saime alles tagantjärele teada, mida kinnistel büroodel otsustati. Peamiselt tegelesid selliste asjadega ikka administratiivorganite osakond (juhatas Vassikov – T.K.) ja orgosakond, mida sellel ajal juhatas Ain Soidla.

Ain Soidla nime kohtab nendel paberitel tõesti sageli.

Ja, orgosakond oli ikka obligatoorne.

Aga näiteks on neil dokumentidel ka teie allkirjaga käsikirjaline märge: "Süüdlased karistatud".

Minu kirjutatud? Ma küll ei mäleta, et mina oleksin pidanud algatama mingisuguse karistamise selliste asjade suhtes.

Kas kompartei keskkomitee büroodel arutati omavahel taolisi asju, kuidas neile reageerida, mida ette võtta?

Mitte kõiki asju ei arutatud. Tähtsamaid küsimusi arutati kinnistel büroodel, kus osalesid ainult büroo liikmed. Tavalistel büroodel osalesid ka kutsutud – teised osakonnajuhatajad ja veel inimesed, keda peeti vajalikuks mingis küsimuses kutsuda. Kinniste büroode materjale osakonnajuhatajad ei näinud.

1980. aastate keskel tuleb KGB materjalidesse noorteliikumise taustast sisse kolm selgelt eristatavat ideoloogilist liini, mida peeti nõukogude korrale ohtlikuks – punk, *heavy* ja fašistlikud ilmingud. Mida te selle kohta oskate öelda?

Pungi ja *heavy*ga seoses ma küll eriti ei mäleta. Fašistlikku sümboolikat ja selle ilmumist on büroo ilmselt arutanud. Ma ei tea, kui tõsiselt seda oli ja kas kinnistel büroodel seda küsimust ka arutati.

Kuidas selliste noorte nõukogudevastaste juhtumite puhul suhtles kompartei juhtkond prokuratuuri, kohtute ja siseministeeriumiga?

Üldiselt kureeris prokuratuuri ja kohtuid ikkagi otseselt administratiivosakond, mida juhatas Pjotr Vassikov. Ma ei tea nende suhteid. Mina olin teadus- ja õppeasutuste osakonnas ning mina suhtlesin vaid sellel pinnal, et vahest oli vaja saada juriidilist konsultatsiooni.

Kui oli vaja näiteks õpilastega seotud ideoloogiliste väärtegude eest kedagi karistada?

See käis linna- ja rajoonikomiteede kaudu. Vajalik dokumentatsioon ja informatsioon liikus kohalikele kompartei komiteedele üldosakonna kaudu.

Aga näiteks üks konkreetne lugu kompartei juhtkonnale saadetud KGB ettekandest 1985. aasta septembrist, kus kirjeldatakse, kuidas Tartus kultuurimajas Sõprus läksid venelased ja eestlased pärast diskoõhtut omavahel kaklema. Diskol näidati ka Soomest toodud filme Lääne ansamblite esinemistest. Ettekandel on teie resolutsioon: "EKP Tartu linnakomitee arutas küsimust bürool."

Ega mina ei olnud ülesande andja. Kuna minule anti ettekanne tutvumiseks, siis ilmselt pidin selgitama, mis on küsimuse lahendamiseks tehtud, sedapidi siis.

Üks tollane kõrge KGB ohvitser jutustas mulle selge irooniaga, et kompartei juht Karl Vaino mõtles Soome televisiooniga võitlemiseks välja igasuguseid põhjendusi selle negatiivsest mõjust meie noorsoole. Üheks põhjenduseks oli Moskvale ka see, et Soome televisioonis näidatakse fašistliku sisuga filme, mida noored vaatavad ja siis jäljendada püüavad. Võibolla oligi võitluseks Soome televisiooniga vaja näidata, kuidas meie noorsoo seas lokkab fašism?

Ma arvan, et Soome televisiooniga võitles rohkemgi veel Rein Ristlaan (tollane kompartei ideoloogiasekretär – T.K.). Soome televisooniga võitlust ma mäletan küll, see oli mingil perioodil tõsiselt võetud päevakorda. Aga et oleks läbi jooksnud mingisugune võitlus fašistlike ideede levikuga noorte seas, selle kohta ei oska ma küll midagi öelda, kuna mul lihtsalt puudub informatsioon.

Kas Arnold Rüütel oli ka kompartei keskkomitee büroo liige?

Aga loomulikult, ta oli ju ülemnõukogu presiidiumi esimees.

Kas ma saan õieti aru, et büroo liikmed ehk valitud seltskond pidid tingimata teadma kõigist sellistest KGB ettekannetest ja aruannetest?

Sellele küsimusele ma nii ühest vastust ei anna. Kui kinnisel bürool midagi arutati, siis kutsuti sinna loomulikult ka kõik büroo liikmed. Informatsioon võis aga liikuda ka nii, et seda tutvustati vaid mõnedele büroo liikmetele, kui ei järgnenud üldist arutelu. Võis olla ka kitsamaid arutelusid. Seega ei saa ma väita, et kõik büroo liikmed kõike teadsid.

Te tegelesite õppeasutustega kompartei liinis. Kas teile meenuvad ideoloogilised probleemid, mis noorte juures komparteile muret tegid?

Oli juttu sellest, et noorsoo kuritegevusega tuleb palju tõsisemalt tegeleda. Sellega seotult siis arutati noorte vaba aja veetmise võimalusi. Olid võibolla mõned need poolideoloogilised väljaastumised või kuidas neid nimetada. Tegelikult olid need muidugi noorte rumalate inimeste väljaastumised, mis läksid ka huligaansuse alla.

Kas noorsoo probleemide lahendamisel komparteis rääkisid kaasa ka KGB huvid?

Sellele ei oska ma vastata, sest KGB-ga suhtlesid väga valitud isikud, kelle tööülesanne see oli. Üldiselt hoiti parteitöötajad KGB asjadest väga lahus ja õieti muidugi tehti ka.

Kas noorsoo ideoloogiliselt valede väljaastumiste eest karistati ka pedagooge?

Et oleks olnud sellist ülevabariigilist noomimist, ma küll ei mäleta. Linna- ja rajoonikomiteed võisid seda teha, aga see sõltus suuresti inimestest. Ma mäletan ühte konkreetset juhtumit, kui karistati Rapla keskkooli parteiorganisatsiooni sekretäri ja vist ka direktorit ning keda kõiki veel. See oli juhtum, kui üks noor lauluõpetaja korraldas jõululaulude kontserdi. See toimus kas 1985., 1986. või 1987. aastal. Rapla rajooni parteikomitee büroo vabastas õpetaja ametist sellise paragrahviga, millega pärast sõda toimunud partei 8. pleenumit ei olnud enam kedagi vabas-

tatud – ideoloogilise eksimuse pärast. Mina kuulsin sellest alles hiljem tagantjärele. Selle asjaga ma tõesti tegelesin, võtsin juriidilisi konsultatsioone. Kuna selle asja eest sai hulk inimesi karistada, olid ausalt öeldes oma kooli õpetajad ja direktor natuke pahased selle noore laulmisõpetaja peale, kes nii palju jama tekitas oma mõtlematu teoga. Saavutasime kompromissi, et laulmisõpetaja lahkus koolist omal soovil. Vähemalt ideoloogilise eksimuse süüdistus võeti maha. Aga mehhanism oli selline, et rajoonikomitee võttis vastu otsuse ja keegi minuga sellest ei rääkinud ega pidanudki rääkima.

AILI ABEN

Eesti NSV kompartei keskkomitee teadus- ja õppeasutuste osakonna juhataja. Praegu töötab Tallinna Pedagoogikaülikooli vastuvõtu peaspetsialistina.

LÕPPSÕNA ASEMEL

VEREJANULINE KÄTTEMAKS VÕI NÕUKOGUDE TAAGAST VABANEMINE

Mida öelda lõpetuseks? Ehk seda, mille poolest Ain Seppiku süümeskandaali lugu ei ole eriline.

Kui natsipartei liikmete üle Nürnbergis kohut mõisteti, kohaldasid võitjad võidetute üle kollektiivse vastutuse printsiipi. Eesti ühiskond ei ole üksmeelselt nõudnud kommunistliku režiimi ajal otsuseid teinud inimeste kollektiivset vastutust. Kui kommunismi hukkamõistu arutas Riigikogu, rõhutati ikka ja jälle, et igaüks vastutab individuaalselt. Aga kust algavad ja lõppevad nõukogude režiimi ajal sooritatud teod, mida hukka mõista ja mida mitte. Tegelikult peaks see olema ju lihtne, kui elada Euroopa kultuuriruumis tunnustatud printsiibi järgi – tee teistele alati seda, mida tahad, et tehakse sulle. Süü hakkab sealt, kui inimene oma nõukogude režiimi ajal saavutatud ametipositsioonist tulenevat võimu kasutas teistele inimestele põhjendamatu halva, alatuse või kannatuste tekitamiseks. Kas Eesti NSV Ülemkohtu kohtunikul Ain Seppikul on süüd, otsustagu igaüks ise. Rahvas ei eksi ju kunagi.

Kui palju me oleme kuulnud nõukogude režiimi ajal kõrgetel kohtadel töötanud inimeste enesekaitseks toodud õigustusi – aeg oli selline, kõik olid sellised, meie õnnetus oli elada sellel ajal. Seda kõike kuulsime ka Ain Seppiku suust. Selline mõtlemine lähtub enese rikutuse astmest, eeldusest, et ka kõik teised on sama rikutud. Nii saab ka Eesti NSV sujuvalt kaasa tuua Eesti Vabariiki. Võibolla need inimesed mõtlevadki nii. Võibolla on Eesti ühiskonnas hoopis kõige suurem lõhe sellise mõttelaadiga inimeste ja neile vastanduva europaliku mõttelaadiga inimeste vahel. Nende vahel, kellele see kõik siin ümberringi on veidi kohaldatud Eesti NSV, ja nende vahel, kes minevikutaaga igaveseks maha raputada soovivad. See, kuidas probleem tungis Seppiku süümeskandaali ajal Eesti ühiskonna sügavustesse, annab küll alust selliseks kartuseks. Ehk ongi esimese ja teise Eesti võti just siia maetud?

Küsimusi on rohkem kui vastuseid. Igal juhul annab Ain Seppiku ja nende poiste lugu võimaluse veel pikalt nende asjade üle arutleda.

Ajaloolased ja ühiskonnateadlased on üllatavalt vähe söandanud käsitleda meie lähiajalugu. Öeldakse, et tollal tegutsenud inimesed on veel elus, paljud dokumendid kadunud või hävitatud ning riik pole selle uurimiseks raha andnud. Võibolla. Kuid eelkõige on see hirm iseenese ees. Ma ei unusta ühe vanaproua sõnu, kelle perele tegi nõukogude kohtusüsteem liiga veel mõned aastad enne laulvat revolutsiooni: "Ma ei julge teile rääkida, sest kõik need inimesed, kes meie saatuse üle otsustasid, on praegu Eestis kõrgetel kohtadel." Sellist hirmu tunnetasin mitme inimese silmis, kellega Seppiku süümeskandaali ajal rääkisin. Need aga, kes otsustasid oma ametipositsioonist tulenevalt teiste inimeste saatuse üle,

on üldjuhul õnnistatud väga halva mäluga.
Siiani peetakse nõukogude režiimi kõige kurja juureks KGB-d. Seppiku süümeskandaal annab aga aimu sellest, kui oluline repressiivaparaadi osa oli tegelikult ka kohtuvõim ja prokuratuur, rääkimata kompartei ladvikust ja selle eriliselt valitud osast – keskkomitee büroost. Kui Ain Seppiku süümeskandaal andis kasvõi pisikesegi tõuke nendest asjadest häbenemata rääkida, ei ole see kõik olnud asjata.

Toomas Kümmel

SISUKORD